MICHAEL
BAKOENIN

Anarchief

Anarchief

MICHAEL BAKOENIN

Ruud Uittenhout (red.)

Michael Bakoenin, leven en werk

De Politiek van de Internationale

De Staat

Het Marxisme

Revolutie en Collectieve Dictatuur

Geschriften van en over Bakoenin

Stg. Pamflet, Den Bosch

Anarchief-reeks 1

Elke brochure vormt een beknopte inleiding in het denken en handelen van een bekende anarchist. Met een korte levensbeschrijving, belangrijke fragmenten uit publikaties en een literatuurlijst. Geplande volgorde van verschijning: Bakoenin (februari 1985), Kropotkin (mei 1985), Proudhon (september 1985), Landauer (november 1985), Most (februari 1986), Tucker (mei 1986), Tolstoi, Mühsam, Goldman, Malatesta etc.

CIP-gegevens KB Den Haag
Michael
Michael Bakoenin / onder red. van Ruud Uittenhout
Den Bosch: Stichting Pamflet (Anarchief-reeks; 1)
Met lit.opg.
ISBN 90-70633-10-8
SISO 358.4 UDC 329.285 + 929 Bakoenin, Michael
Trefw.: Bakoenin, Michael / anarchisme

VERANTWOORDING

De Politiek van de Internationale verscheen voor het eerst in de nummers 29-32 (7-28 augustus 1869) van het blad *L'Egalité*, het orgaan van de Romaanse Federatie. De artikelenreeks is in de loop der jaren diverse malen herdrukt en vertaald: onder meer in Bakoenin's *Oeuvres* (deel V) en in zijn *Gesammelte Werke* (deel II). Een Nederlandse vertaling (z.j.) is verschenen in de door de ''Anarchistiese Uitgaven'' te Amsterdam uitgegeven bundel *Bakoenin. Politiek der Internationale. Woorden aan de jeugd. Aan de broeders in Spanje.* Aangezien de hierin opgenomen vertaling onnauwkeurig bleek te zijn, leek een nieuwe gerechtvaardigd. De navolgende vertaling is gemaakt naar de tekst uit de door F. Rude geredigeerde bloemlezing *Michel Bakounine. Le socialisme libertaire* (blz. 159-182), die gebaseerd is op *Oeuvres*, maar op enkele punten verschilt. De tekst is aangevuld met de noten van Max Nettlau bij de *Gesammelte Werke* (deel II. blz. 76-91) en mijzelf, respectievelijk aangeduid met (MN) en (RU).

De Politiek van de Internationale geeft op heldere wijze weer hoe Bakoenin dacht over de theorie en de practijk van het socialisme en met name de inrichting van de Eerste Internationale. Waar Marx stelde dat de arbeidende klasse zich moest organiseren in een politieke partij om de staatsmacht te veroveren - later zou de staat ophouden de uitdrukking van een bepaalde klasse te zijn en ''afsterven'' -, stelde Bakoenin dat de arbeiders, boeren en anderen zich ''moesten'' verenigingen op economische grondslag: nationalisatie contra socialisatie (collectivisatie).

De Staat (de titel is van mij) is een gedeelte uit *Fédéralisme, socialisme et antithéologisme. Proposition motivée au Comité Central de la Lique de la Paix et de la Liberté* (1868). De navolgende vertaling is gemaakt naar de tekst in *Oeuvres* (deel I. blz. 184-196).

Het Marxisme (de titel is van mij) is een gedeelte uit *Gosurdartsvennost i Anarchija* (Etatisme en Anarchie) (1873), volgens velen het voornaamste werk van Bakoenin en het enige van betekenis dat hij in het Russisch schreef. De navolgende vertaling is gemaakt naar de Duitse vertaling uit de door H. Stuke geredigeerde bundel *Michail Bakunin, Staatlichkeit und Anarchie und andere Schriften* (blz. 611-615).

Revolutie en Collectieve Dictatuur (de titel is van mij) is een fragment uit een brief die Bakoenin op 2 juni 1870 schreef aan de Russische Jacobijn/Blanquist Serge Netsjajef, met wie hij enige tijd samenwerkte. De brief, waarvan een Engelse en een Duitse vertaling bestaat, kwam laat boven water: hij werd voor het eerst gepubliceerd in *Cahiers*

du Monde russe et soviétique (nr. 4, vol. VII, 1966). De navolgende vertaling is gemaakt naar de tekst uit M. Confino's *Violence dans la violence* (blz. 124-129).

Michael Bakoenin, Leven en Werk: een schets is van mijn hand, niet omdat er geen andere schetsen beschikbaar waren, maar juist omdat het moeilijk was een keuze te maken uit het overstelpende aanbod.

Amsterdam, februari 1985. Ruud Uittenhout.

MICHAEL BAKOENIN, LEVEN EN WERK: EEN SCHETS

Michael Alexandrowitsj werd op 30 mei 1814 in Priamoekino (Tver) geboren. In november 1828 werd hij naar de Artillerieschool in St. Petersburg gestuurd, waar hij tot december 1835 verbleef. Tegen de wens van zijn vader besloot hij filosofie te gaan studeren in Moskou, waar hij behoorde tot de kring van Stankewitsj en Belinski. Aanvankelijk richtte Bakoenin zich op Kant en Fichte, maar al snel stapte hij over op Hegel, wiens *Fünf Gymnasialreden* hij, voorzien van een voorwoord, in het Russisch vertaalde. Dit uit 1838 daterende voorwoord kan beschouwd worden "als een manifest van de Russische jonge Hegelianen," aldus Arthur Lehning. Van 1840 tot 1843 studeerde Bakoenin in Duitsland, waar hij in contact kwam met Jong-Hegelianen als Arnold Ruge, de redacteur van de *Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst*, waarin Bakoenin onder het pseudoniem Jules Elysard *Die Reaktion in Deutschland. Ein Fragment von einem Franzosen* publiceerde (17 oktober 1842). Biograaf E.H. Carr schrijft: *"De reactie in Duitsland* was niet alleen het hoogtepunt van zijn Hegeliaanse periode; het was tevens zijn afscheid van Hegel."

In januari 1843 vertrok Bakoenin met de Duitse dichter en vriend voor het leven Georg Herwegh naar Zürich, waar hij de Duitse communist *Wilhelm Weitling* ontmoette, voor wie hij enige verwantschap voelde, maar wiens communistische opvattingen hij niet deelde. "Weitling bleek een man naar mijn hart te zijn: het was een onontwikkelde man, maar ik ontdekte in hem veel natuurlijke schranderheid, een snel verstand, veel energie, maar vooral veel ongetemd fanatisme, edele trots en geloof in de bevrijding en in de toekomst van de geknechte meerderheid." Na Weitling's arrestatie in juni 1843 werd Bakoenin door de Russische regering dringend verzocht zijn activiteiten te staken en naar zijn geboorteland terug te keren. In plaats daarvan vertrok hij naar Brussel en Parijs.

In de Franse hoofdstad maakte Bakoenin kennis met een groot aantal vooraanstaande socialisten, onder wie Marx, Engels en Proudhon, die grote invloed zouden hebben op Bakoenin's anarchistische denkbeelden.

In november 1847 hield Bakoenin een rede ter herdenking van de Poolse opstand van 1830 en hij sprak zich uit voor een onafhankelijke staat Polen, wat volgens hem bereikt kon worden door een gezamenlijk optreden van het Poolse en Russische volk tegen het tsarisme. "Zolang als we vijanden zijn geweest, hebben we elkaar wederzijds verlamd; samen zullen we almachtig zijn voor het geluk." Dat hij door dit soort

toespraken niet populairder werd aan het Russische hof, behoeft geen betoog en het resultaat liet niet lang op zich wachten: door interventie van de Russische regering werd hij Frankrijk uitgewezen, waarna hij naar Brussel vertrok.

In Brussel bereikte Bakoenin het bericht dat in Parijs de Februari Revolutie was uitgebroken, waarop hij zich terug spoedde. Op 26 februari, drie dagen na het uitroepen van de republiek, was hij ter plaatse. De volgende maand vertrok Bakoenin echter alweer naar Duitsland, in welk land hij - toen nog - meer revolutionaire mogelijkheden zag, vooral met betrekking tot het ontketenen van een Poolse opstand. Hij nam deel aan het Slavisch congres, dat in juni 1848 in Praag gehouden werd. Hij trachtte een federatie van Slavische volken, die de tirannieke monarchieën zou moeten verdrijven, van de grond te krijgen, maar het bericht dat er een opstand was uitgebroken in Praag - die al snel ongedaan werd gemaakt door het Oostenrijkse leger - doorkruiste zijn plannen.

Bakoenin vluchtte naar Duitsland, waar hij zijn *Oproep aan de Slaven* schreef. De dadendrang die hij vervolgens ontwikkelde, was bijna letterlijk onnavolgbaar: om de Oostenrijkse monarchie te vernietigen trachtte hij de steun van Duitse democraten te verkrijgen; hij stichtte een organisatie in Bohemen, onderhandelde met Duitse revolutionairen en probeerde een coalitie van Russen en Polen tegen het tsarisme van de grond te krijgen. *"Ten onrechte heeft men deze activiteiten als "panslavisme" bestempeld. Bakoenin meende, toen en ook nog in 1863, deze nationale bewegingen met een sociale revolutie te kunnen verbinden.Na de mislukte Poolse opstand van 1863 komt hij daar voorgoed op terug,"* aldus Lehning.

In mei 1849 spoedde Bakoenin zich naar Dresden, waar hij met de componist Wagner op de barricaden stond. De opstand mislukte en Bakoenin werd in Chemnitz gearresteerd, ter dood veroordeeld, uitgeleverd aan Rusland. Hij werd opgesloten in de beruchte Peter en Pauls vesting en in 1854 overgeplaatst naar de vesting Schlüsselberg. In juli 1851 schreef hij op verzoek van tsaar Nikolaas I zijn berucht geworden *Biecht*, waarin tegenstanders en sommigen van zijn medestanders een verloochening van zijn beginselen zagen.

In 1857 werd Bakoenin door de nieuwe tsaar, Alexander II naar

Siberië verbannen, dat hij via Japan en Amerika wist te ontvluchten om december 1861 bij Alexander Herzen en Ogarjef in Londen op de stoep te staan. Hij nam de draad weer op en zette zich ogenblikkelijk in voor de Polen, die zich bleven verzetten tegen de Russische overheersing. In 1862 schreef Bakoenin het vlugschrift: *Aan de Russische, Poolse en alle Slavische vrienden*, dat op 15 februari in *De Klok* van Herzen en Ogarjef verscheen, hetgeen niet betekende dat zij beiden Bakoenin's standpunt deelden. Na te weinig beraad besloot Bakoenin persoonlijk in Polen in te grijpen, maar de onderneming mislukte falikant.

Eind 1863 verliet hij Londen om via België, Frankrijk en Zwitserland in Italië aan te komen. ''Vanaf die tijd begon hij opnieuw deel te nemen aan de internationale revolutionaire beweging,'' aldus Max Nettlau. Een groot deel van het jaar 1864 bracht hij in Florence door, van waaruit hij reizen maakte naar onder meer Londen, Zweden, Brussel en Parijs, waar hij voor de laatste keer Pierre-Joseph Proudhon ontmoette.

Van 1864 tot 1867 woonde Bakoenin onder meer in Florence, Napels, Sorrento en Turijn. In Florence stichtte hij de *Internationale Broederschap*, die volgens hem nodig was om een revolutionaire ontwikkeling te stimuleren. In 1867 was hij aanwezig op het stichtingscongres van de *Vredes- en Vrijheidsliga*, waar hij met zijn revolutionaire denkbeelden weinig indruk maakte op de merendeels burgerlijke pacifisten. Mede door de geringe steun die hij er ontving, richtte hij de *Internationale Alliantie der Socialistische Democratie* op, die het programma van de Eerste Internationale tot richtsnoer nam en tot de associatie wilde toetreden, wat de nodige probelemen opleverde. Na de officiële ontbinding van de *Alliantie* traden de leden afzonderlijk toe, waarmee ze Bakoenin volgden, die in de zomer van 1868 lid was geworden van de Geneefse sectie van de Internationale.

Het eerste congres van de Internationale dat door Bakoenin werd bijgewoond, was dat van Basel (1869), waar hij pleitte voor de afschaffing van het erfrecht, dit tot ongenoegen van Marx & co.

In september 1869 vestigde Bakoenin zich in Locarno, waar hij enige tijd samenwerkte met de Russische Jacobijn/Blanquist Serge Netsjajef, een samenwerking die een aantal geschriften opleverde waarin het voeren van liefst gewelddadige propaganda centraal stond.

Na het uitbreken van de Frans-Duitse Oorlog (juli 1870) vertrok Bakoenin naar Lyon, waar hij betrokken raakte bij de mislukte opstand van 28 september. Hij werd opgepakt, wist te ontsnappen en verbleef nog enige tijd incognito in Marseille alvorens naar Locarno terug te keren. In Locarno bereikte hem het bericht dat de Parijse bevolking

in verzet was gekomen en de Commune had uitgeroepen. Hij reisde niet naar Parijs af, maar beschouwde zichzelf wel als een aanhanger van de beweging, die "een stoutmoedige en uitgesproken ontkenning van de staat is geweest." Na het neerslaan van de Commune richtte Bakoenin zijn aandacht in sterkere mate op de Eerste Internationale, en passant afrekenend met Mazzinin's verwerping van de Parijse revolutiepoging.

Binnen de Eerste Internationale werden de tegenstellingen tussen autoritairen (Marx & co.) en anti-autoritairen (Bakoenin e.a.) over de theorie en de praktijk van de bevrijding van de arbeidersklasse steeds scherper. De "marxisten" wilden de politieke actie verplicht stellen, terwijl Bakoenin en zijn aanhangers pleitten voor een economische federatie. Dankzij talloze taktische manoeuvres van Marx en Engels - ze waren erin geslaagd zichzelf te overtreffen - werd Bakoenin op het Haagse congres van de Internationale (1872) uiteindelijk "geëxcommuniceerd", waarmee tevens de rol van de associatie uitgespeeld was. De Jura-Federatie nam op een buitengewoon congres te St.Imier (september 1872) het besluit alle resoluties van Den Haag te verwerpen en belegde een nieuwe vergadering, waarop gesteld werd dat het voeren van politieke actie een verwerpelijke zaak was. St.Imier vormde de inleiding tot de oprichting van een anti-autoritaire ("Bakoenistische") Internationale.

Hierna ging het met de gezondheid van Bakoenin bergafwaarts. In 1873 vestigde hij zich in de villa "La Baronata", die hem ter beschikking was gesteld door de Italiaanse anarchist Carlo Cafiero. Een jaar later stond Bakoenin voor de laatste keer op de barricaden bij de opstand van Bologna, die evenals alle voorgaande mislukte. Bakoenin keerde naar Lugano terug, werd steeds zieker en stierf op 1 juli 1876 in Bern, waar hij op 3 juli ten grave werd gedragen door James Guillaume, Schwitzguébel, Elisée Reclus en anderen.

Hoekstenen voor Bakoenin's anarchisme zijn socialisme, vrijheid, atheïsme en federalisme - voor hem ongetwijfeld een pleonastische opsomming -, die tot een eenheid werden samengesmolten. Rond 1864 begon Bakoenin zijn anarchistische "leer" gestalte te geven, na een moeizaam proces waarin hij afrekende met Hegeliaanse abstracties en nationale bevrijdingsbewegingen. Na het opgeven van die hoop wordt hij pas werkelijk internationalistisch. Vanaf 1864 richtte Bakoenin een aantal genootschappen op, die een al of niet geheel of gedeeltelijk geheim programma hadden en bestonden uit overtuigde revolutionaire socialisten. Een internationaal samenwerkingsverband achtte hij noodzakelijk om de sociale revolutie voor te bereiden, waarmee niet gezegd

wil zijn dat hij meende dat welke minderheid ook, een revolutie zou kunnen ''maken''. Dergelijke (centralistische) Jacobijnse/Blanquistische/Bolsjewistische opvattingen waren hem vreemd. Doel van de ''bewuste'' revolutionairen moest het voeren van een systematische propaganda zijn om de volksmassa's rijp en bewust te maken, of, zoals hij op 2 juni 1870 aan Netsjajef schreef: ''Welnu dan, het enige doel van een geheim genootschap moet niet het scheppen van een kunstmatige macht buiten het volk om zijn, maar het opwekken, het bundelen en het organiseren van de spontane krachten in een volk; het enig mogelijke, enig werkelijke leger van de revolutie bestaat dus niet buiten het volk om, maar is het volk zelf.''

In dezelfde brief stelde Bakoenin dat het onmogelijk was revoluties kunstmatig in het leven te roepen en daarom is elke vergelijking met staatsgrepen als die van Lenin onzinnig. Bovendien stelden de Bolsjewieken zich het veroveren van de politieke macht ten doel om een (nieuwe) diktatuur in te kunnen stellen, zaken die Bakoenin verafschuwde. Ver vóór mensen als Djilas, Burnham en Collinet waarschuwde Bakoenin tegen het ontstaan van nieuwe, bevoorrechte klassen. Zijn houding was echter principiëler, omdat hij meende dat elke politieke partij noodzakelijkerwijs een nieuwe klasse zou moeten scheppen. Wat dit betreft is *Etatisme en Anarchie* (1873) zeker profetisch. ''Voor zijn behoud moet de staat noodzakelijkerwijs naar buiten toe over macht beschikken; maar als hij naar buiten toe machtig is, zal hij het ook intern moeten zijn. Omdat de staat zich moet laten inspireren en leiden door een bijzondere moraal, overeenkomstig zijn bijzondere bestaansvoorwaarden door een moraal die een beperking en dus een ontkenning van de universele menselijke moraal vormt, zal iedere staat erop toe moeten zien dat al zijn onderdanen in hun gedachten en vooral in hun handelen zich alleen maar baseren op de beginselen van deze bijzondere patriotische moraal en doof blijven voor de leer van de zuivere menselijke moraal. Daaruit vloeit de noodzaak van een staatscensuur voort;...''

Op deze punten botsten Marx en Bakoenin binnen de Eerste Internationale, botsingen die zowel persoonlijk als theoretisch van aard waren. Het enige alternatief voor Marx' partijvorming op politieke grondslag, die moest culmineren in een almachtige staat, waarin alle produktiemiddelen tot staatseigendom gemaakt zouden worden, lag voor Bakoenin in een economisch stelsel op federalistische grondslag. Tegenover Marx' centralisme stelde Bakoenin zijn federalistische opvattingen, voor hem de voorwaarde voor persoonlijke en collectieve vrijheid. Federalisme en socialisme, hand in hand met atheïsme,

vormden voor Bakoenin één geheel, zoals ook al blijkt uit zijn *Fédéralisme, socialisme en antithéologisme.* Socialisme zonder een federalistische opbouw beschouwde hij niet als werkelijk socialisme.

Bakoenin stelde dat de vrijheid van het individu afhankelijk was van de maatschappelijke inrichting, waarmee hij zich tegenover individualisten als Stirner en Tucker plaatste. ''Ik kan mij alleen vrij noemen en voelen in aanwezigheid en tegenwoordigheid van andere mensen... Ik ben zelf alleen menselijk en vrij voorzover ik de vrijheid en de menselijkheid van alle mensen om mij heen erken.'' ''Vrijheid was voor hem geen transcedent dogma,'' aldus Lehning, waaruit volgt dat Bakoenin vrijheid niet alleen in de geest, maar ook en juist in de dagelijkse praktijk verwezenlijkt wilde zien. Hij pleitte dan ook voor directe actie: de mens moest handelend optreden. Zeker in dit opzicht kan Bakoenin minder ''utopisch'' genoemd worden dan Marx, die een naîef aandoend vertrouwen in de wetenschap en de noodzakelijkheid van de komst van het socialisme stelde.

Minder heldere en veelal slecht geînformeerde auteurs hebben Bakoenin's anarchisme als gewelddadig beschreven. Revolutie, aldus vatte Bakoenin het begrip op, was in feite niets anders dan het vernietigen van de staat, met alle gevolgen vandien. Het revolutionaire geweld moest zich in eerste instantie tegen de te vernietigen staatsinstellingen richten. ''Men moet dus, om een radicale revolutie te maken, zijn aanvallen richten tegen die constellatie en dat bestel, het eigendom en de staat vernietigen. Dan zal het niet nodig zijn mensen te vernietigen en zich de onontkoombare reactie op de hals te halen, die de afslachting van mensen in elke maatschappij altijd met zich mee gebracht heeft en zal brengen.'' Geweld om het geweld, zoals het bijvoorbeeld door Netsjajef werd gepredikt, paste niet in Bakoenin's filosofie: het was veeleer een noodzakelijk kwaad om de maatschappij te vernieuwen. Ook hier waren theorie en praktijk één, de discrepantie van de anarchisten van de daad is ver te zoeken.

Tot in de jaren 1840 bleef Bakoenin in wezen een idealistische filosoof, die zich pas met het schrijven van *Die Reaktion* van overtollige ballast ontdeed. ''Het volk - de arme klasse die toch zonder twijfel de overgrote meerderheid der mensheid uitmaakt - de klasse wier rechten men reeds theoretisch heeft erkend, maar die tot op heden nog door haar geboorte, door haar omstandigheden tot bezitloosheid, en daarmee ook tot feitelijke slavernij veroordeeld is - deze klasse die het eigenlijke volk vormt, neemt overal een dreigende houding aan en begint de naar verhouding zwakke rijen van haar vijanden te tellen en de werkelijke verwezenlijking van haar reeds door iedereen toegegeven rechten

op te eisen.'' Een duidelijker breuk met Hegel is nauwelijks denkbaar. Nadat Hegel overwonnen was, richtte Bakoenin zich sterker op de filosofie van Feuerbach, die verklaarde dat God een schepping van de mens was en niet andersom. Door deze gedachte aan te scherpen en de mens centraal te stellen, werd Bakoenin's kritiek op de godsdienst een maatschappijkritiek: het idealisme maakte plaats voor een materialistische filosofie. Nadat hij losgekomen was van Hegeliaanse abstracties kon Bakoenin verklaren: ''Alle godsdiensten met hun goden, halfgoden, profeten, messiassen en heiligen zijn het product van de lichtgelovige fantasie van de intellectueel nog niet volledig ontwikkelde en volgroeide mensheid.''

Op economisch gebied was Bakoenin een uitgesproken collectivist: hij pleitte voor een gemeenschappelijk bezit van de grond en de productiemiddelen, de fabrieken aan de arbeiders, de grond aan de boeren. De wijze van (zelf) beheer zou het best kunnen plaatsvinden in de vorm van (productieve) associaties, waarmee de grondbeginselen van het moderne anarcho-syndikalisme geformuleerd zijn. De associaties, later ook wel raden genoemd, hadden een tweeledig doel, het waren zowel toekomstige productie-eenheden als wapens in de strijd tegen staat en kapitalisme. Ze ''moesten'' zich op vrijwillige basis federeren en, om geen nieuwe maatschappelijke tegenstellingen te creëren, toetreden tot communes, die op hun beurt weer met andere communes in een federatie zouden samenwerken, waardoor het gehele maatschappelijke terrein bestreken zou kunnen worden. Zo georganiseerd, zou er geen sprake zijn van nationalisatie of gedwongen communisme, maar van socialisatie (collectivisatie). Vooral na het congres van Basel (1869), waar dergelijke gedachten met name gepropageerd werden door de Belg Hins, werd deze theorie uitgewerkt om zijn bekroning te vinden in de Franse CGT en de Spaanse CNT.

In stakingen zag Bakoenin een middel bij uitstek om de klassenstrijd in economisch opzicht gestalte te geven. ''Hoe verder we vorderen, des te meer nemen de stakingen toe. Wat betekent dat? Niets anders dan dat de strijd van de arbeid tegen het kapitaal steeds scherper wordt, dat de economische anarchie elke dag groter wordt en dat we met reuzenschreden... de sociale revolutie tegemoet gaan.''

De invloed van Bakoenin is in alle landen voelbaar geweest, maar waarschijnlijk het sterkst in Zwitserland, Rusland, Italië en vooral Spanje.

DE POLITIEK VAN DE INTERNATIONALE

"Wij hebben tot nu toe gedacht," zegt *La Montagne* (1), "dat de politieke en godsdienstige meningen voor het lidmaatschap van de Internationale los van elkaar stonden; en wat ons betreft stellen we ons op dit standpunt."

Op het eerste gezicht zou men kunnen denken dat de heer Coullery gelijk heeft. Want de Internationale vraagt een nieuw lid bij toelating tenslotte niet of hij godsdienstig of atheïst is, of hij al dan niet tot een politieke partij behoort; zij vraagt hem alleen maar: Ben je arbeider, of, als je het niet bent, voel je dan de behoefte en beschik je over de kracht je volledig te wijden aan de zaak der arbeiders, je met hen te identificeren, met uitsluiting van alle andere richtingen die ertegenover zouden kunnen staan?

Voel je dat de arbeiders, die alle wereldse rijkdommen produceren, die de scheppers zijn van de beschaving en alle burgerlijke vrijheden hebben veroverd, tegenwoordig tot ellende, onwetendheid en slavernij veroordeeld zijn? Heb je begrepen dat de hoofdoorzaak van al het lijden dat de arbeider moet ondergaan zijn armoede is en dat deze armoede, die het lot is van alle arbeiders ter wereld, een noodzakelijk gevolg is van de huidige economische organisatie van de maatschappij en vooral van het onderdrukken van de arbeid, dat wil zeggen van het proletariaat onder het juk van het kapitaal, dat wil zeggen van de bourgeoisie?

Heb je begrepen dat er tussen het proletariaat en de burgerij een onverzoenlijke vijandschap bestaat, omdat het een noodzakelijk gevolg is van de toestand van beiden? Dat de welvaart van de burgerlijke klasse onverenigbaar is met het welzijn en de vrijheid van de arbeiders, omdat deze eenzijdige welvaart slechts gebaseerd is en kan zijn op de uitbuiting en onderdrukking van hun arbeid en dat daarom de vernietiging van de burgerij als afzonderlijke klasse absoluut noodzakelijk is voor de welvaart en de menswaardigheid van de arbeidende massa's? Dat als gevolg daarvan de strijd tussen het proletariaat en de burgerij onvermijdelijk is en alleen kan eindigen met de vernietiging van laatstgenoemde?

Heb je begrepen dat geen enkele arbeider, hoe intelligent en sterk hij ook moge zijn, in staat is alleen te strijden tegen de zo goed georganiseerde macht van de burgerij, een macht die hoofdzakelijk vertegenwoordigd en beschermd wordt door de staat, door alle staten? Dat je, om sterk te staan, je aaneen moet sluiten, niet met burgers, wat van jouw kant dom of misdadig zou zijn, niet met onbetrouwbare arbei-

ders, die in hun lafheid om een glimlach en een gunst van de burgerij zouden bedelen, maar met eerlijke, sterke arbeiders, die eenvoudig hetzelfde willen als wat jij wilt?

Heb je begrepen dat met het oog op de vreselijke samenspanning van alle bevoorrechte klassen, van alle grondeigenaren en kapitalisten en alle staten ter wereld, een geïsoleerde arbeidersvereniging, hetzij locaal, hetzij nationaal georganiseerd, zelfs als ze tot één van de grootste landen van Europa zou behoren, nooit zou kunnen winnen en dat, om deze samenspanning het hoofd te kunnen bieden en de overwinning te kunnen behalen, niets minder dan de vereniging van alle locale en nationale arbeidersorganisaties in één universeel verband, de *grote Internationale Arbeidersassociatie van de arbeiders van alle landen* nodig is?

Als je dat allemaal weet, als je dat goed begrepen hebt en het werkelijk wilt, kom dan naar ons toe, wat je politieke en godsdienstige overtuigingen ook mogen zijn. Maar voor we je op kunnen nemen, moet je ons beloven: 1. Voortaan je persoonlijke belangen, zelfs die van je familie, evenals je politieke en godsdienstige overtuigingen en handelingen ondergeschikt te maken aan het hoogste belang van onze associatie: de strijd van de arbeider tegen het kapitaal, van de arbeiders tegen de bourgeoisie op economisch gebied; 2. Nooit uit eigenbelang met de burgerij tot een overeenkomst te komen; 3. Nooit te proberen je individueel, alleen voor jezelf, boven de arbeidersmassa te verheffen, wat je meteen tot bourgeois, vijand en uitbuiter van het proletariaat zou maken; want het hele verschil tussen de bourgeois en de arbeider bestaat hieruit, dat eerstgenoemde zijn geluk buiten de collectiviteit zoekt, terwijl laatstgenoemde het alleen zoekt en meent te vinden in solidariteit met iedereen die werkt en door het burgerlijke kapitalisme wordt uitgebuit; 4. Steeds trouw te blijven aan de solidariteit van de arbeiders; want het geringste verraad aan deze solidariteit wordt door de Internationale beschouwd als de grootste misdaad en schande die een arbeider kan begaan. Kortom, je moet ronduit en volledig onze algemene statuten aanvaarden en je verplicht je van nu af aan je daden en leven daarop af te stemmen.

Wij geloven dat de oprichters van de Internationale Associatie heel verstandig hebben gehandeld toen ze eerst alle politieke en godsdienstige vraagstukken uit hun programma schrapten. Ongetwijfeld heeft het henzelf niet ontbroken aan scherpzinnig geformuleerde politieke en anti-godsdienstige inzichten, maar ze hebben er vanaf gezien die in dit programma op te nemen, omdat hun belangrijkste doel was om vóór alles de arbeidersmassa uit de beschaafde wereld tot gemeen-

schappelijke actie te verenigen. Ze hebben noodzakelijkerwijs moeten zoeken naar een gemeenschappelijke grondslag, naar een reeks eenvoudige beginselen, die alle arbeiders konden onderschrijven, hoe verschillend hun meningen op politiek en godsdienstig gebied ook waren, zolang ze maar oprechte arbeiders zouden zijn, dat wil zeggen voortdurend uitgebuite en lijdende mensen.

Als ze het vaandel van een politiek of anti-godsdienstig stelsel hadden geheven, dan zou dat in plaats van de arbeiders van Europa te verenigen, hen nog meer verdeeld hebben; omdat met behulp van de onwetendheid van de arbeiders, de daarbij belanghebbende en in hoge mate corrumperend werkende propaganda van priesters, van regeringen en alle burgerlijke politieke partijen, de meest rode niet uitgesloten, de arbeidersmassa een groot aantal onjuiste ideeën heeft ingeprent en omdat deze verblinde massa's zich helaas nog maar al te vaak geestdriftig aan leugens hechten, die geen ander doel hebben dan hen vrijwillig en dom te houden en tot hun eigen schade dienstbaar te maken aan de belangen van de bevoorrechte klassen.

Bovendien bestaat er nog een te groot verschil tussen de graad van industriële, politieke, intellectuele en morele ontwikkeling van de arbeidersmassa in de verschillende landen dan dat het mogelijk zou zijn hen tegenwoordig te verenigen op grond van één en hetzelfde politieke en anti-godsdienstige programma. Een dergelijk programma voor de Internationale opstellen, het tot een absolute voorwaarde voor toetreding maken, zou betekenen dat men een secte en niet een universele associatie zou willen organiseren; dat zou het doden van de Internationale betekenen.

Er was nog een andere reden waarom elke politieke strekking schijnbaar *en alleen maar schijnbaar* uit het programma van de Internationale geweerd moest worden.

Vanaf het begin van de geschiedenis tot nu toe is er nog nooit sprake van een volkspolitiek geweest, en wij verstaan onder het volk het gewone volk, het *arbeiderscanaille*, dat met zijn arbeid de wereld voedt; er bestond alleen maar een politiek van de bevoorrechte klassen; van die klassen die zich bedienden van de spierkracht van het volk om elkaar wederzijds te onttronen en de één op de plaats van de ander te zetten. Het volk van zijn kant heeft nooit anders partij gekozen voor de één tegen de ander dan in de stille hoop dat tenminste één van die politieke revoluties, waarvan er geen enkele zonder hem plaats heeft kunnen vinden, waarvan geen enkele voor hem gemaakt is, enige verlichting zou brengen in zijn ellende en eeuwige slavernij. En steeds weer werd het bedrogen. Zelfs de grote Franse Revolutie heeft hem be-

drogen. Zij doodde de adel en stelde de burgerij in haar plaats. De bevolking heet niet meer slaaf of horige, ze wordt van rechtswege vrijgeboren verklaard, maar in wezen blijven haar slavernij en ellende gelijk.

En die zullen steeds eender blijven zolang de volksmassa's voortgaan dienst te doen als werktuig van de burgerlijke politiek, of deze politiek zich nu conservatief, liberaal, progressief of radicaal noemt, ja zelfs dan nog als ze zich zo revolutionair tint als maar ter wereld mogelijk is. Want elke burgerlijke politiek, wat haar kleur en naam ook moge zijn, kan eigenlijk maar één doel hebben: *de handhaving van de burgerlijke heerschappij; en de heerschappij van de bourgeoisie betekent de slavernij van het proletariaat.*

Wat moest de Internationale dus doen? Ze moest allereerst de arbeidersmassa's van alle burgerlijke politiek losweken, ze moest alle burgerlijk-politieke programma's buiten haar programma houden. Maar ten tijde van haar oprichting bestond er geen andere politiek dan die van de kerk, van de monarchie, van de aristocratie of van de bourgeoisie; laatstgenoemde, vooral die van de radicale burgerij, was ontegenzeggelijk liberaler en menselijker dan de andere, maar alle waren evenzo gebaseerd op de uitbuiting van de arbeidende massa's en hadden in wezen geen ander doel dan elkaar het monopolie van deze uitbuiting te betwisten. De Internationale moest dus beginnen met het vrijmaken van het terrein en daar elke politiek vanuit het standpunt van de bevrijding van de arbeid destijds behept was met reactionaire elementen, moest ze eerst alle bekende politieke stelsels uit haar midden bannen om op deze puinhopen van de burgerlijke wereld de ware arbeiderspolitiek, de politiek van de Internationale Arbeidersassociatie te kunnen vestigen.

(*L'Egalité*, nr. 29, 7 augustus 1869)

II

De stichters van de Internationale Arbeidersassociatie hebben des te verstandiger gehandeld toen ze er vanaf zagen politieke en filosofische beginselen tot grondslag van deze associatie te maken en haar als enig fundament uitsluitend de economische strijd van de arbeid tegen het kapitaal gaven, omdat ze de zekerheid hadden dat zodra een arbeider dit terrein betreedt, zodra hij, vertrouwend op zijn recht en de

numerieke sterkte van zijn klasse, zich met zijn medearbeiders verenigt in een solidaire strijd tegen de uitbuiting van de burgerij, hij noodzakelijkerwijs door de macht der verhoudingen zowel als door de ontwikkeling van de strijd zelf, wel moest komen tot de erkenning van alle politieke, sociale en filosofische beginselen van de Internationale, wier beginselen in feite niets anders zijn dan de ware uitdrukking van haar uitgangspunt en doel.

Deze beginselen hebben we in onze laatste nummers uiteengezet. Uit politiek en sociaal oogpunt bezien hebben ze tot noodzakelijk gevolg de afschaffing der klassen, bijgevolg van de bourgeoisie, de huidige heersende klasse; de afschaffing van alle territoriale staten, van alle politieke vaderlanden en op hun puinhopen de oprichting van de grote internationale federatie van alle nationaal en locaal productieve groepen. In filosofisch opzicht, omdat ze niets minder nastreven dan de verwezenlijking van gelijkheid, rechtvaardigheid en vrijheid op aarde, omdat ze daardoor alle hemelse toevoegingen en alle hoop op een betere wereld geheel overbodig proberen te maken, zullen ze evenzeer de afschaffing van erediensten en alle godsdienstige stelsels tot noodzakelijk gevolg hebben.

Als men de onwetende, door de dagelijkse arbeid afgebeulde en gedemoraliseerde arbeiders, die om het zo te zeggen geestelijk vergiftigd zijn - gif dat met gulle hand wordt uitgestrooid door de heersende kasten, in vereniging met alle bevoorrechten, priesters, edelen en burgers - vanaf het eerste begin deze twee doeleinden voor ogen houdt, zal men hen afschrikken; misschien zullen ze ons dan afwijzen, zonder te vermoeden dat al die denkbeelden niets anders zijn dan de getrouwste uitdrukking van hun eigen belangen, dat deze doeleinden de vervulling zijn van hun vurigste wensen en dat daarentegen de godsdienstige en politieke vooroordelen, die er de oorzaak van zijn dat ze ons afwijzen, de directe oorzaak zijn van de verlenging van hun slavernij en ellende.

Men moet een duidelijk onderscheid maken tussen de vooroordelen van de volksmassa's en die van de bevoorrechte klassen. De vooroordelen van de massa's berusten, zoals we zoëven gezegd hebben, alleen op hun onwetendheid en staan lijnrecht tegenover hun belangen, terwijl die van de burgerij juist op het belang van de klasse berusten en zelfs niet in stand kunnen worden gehouden door de in ontbinding verkerende burgerlijke wetenschap, maar alleen dankzij het collectieve egoïsme van de burgerij zelf. Het volk wil wel, maar weet niet; de burgerij weet wel, maar wil niet. Wie van de twee kan niet genezen worden? Ongetwijfeld de bourgeoisie.

Algemene stelregel: men kan alleen diegenen bekeren die bekeerd willen worden, alleen diegenen die instinctief of in de ellende van hun uiterlijke of innerlijke omstandigheden al datgene in zich hebben, dat men hen wil geven; nooit zal men diegenen kunnen bekeren die de noodzaak tot veranderen niet voelen, zelfs niet diegenen die, hoewel ze uit de positie willen komen waarover ze ontevreden zijn, maar er door hun morele, intellectuele en sociale gewoonten toe gedreven worden een betere situatie te zoeken in een wereld die niet strookt met onze denkbeelden.

Probeer maar eens een edelman die naar rijkdom verlangt tot het socialisme te bekeren, of een bourgeois die graag van adel zou zijn, of zelfs een arbeider die er met alle kracht van zijn ziel naar streeft burger te worden! Bekeer ook maar eens een echte of ingebeelde geestelijk aristocraat, één die een kwart, een tiende of een honderdste geleerde is, lieden vol wetenschappelijke bluf, die vaak, alleen omdat ze toevallig een paar boeken zo goed of kwaad als mogelijk is, begrepen hebben, vol arrogante minachting zitten voor de onontwikkelde massa en zich verbeelden dat ze geroepen zijn onder elkaar een nieuwe heersende, dat is uitbuitende klasse te vormen.

Geen enkel argument, geen enkele propaganda zal ooit in staat zijn deze ongelukkigen te bekeren. Er bestaat maar één middel om hen te overtuigen: dat is de daad; de vernietiging van zelfs maar de mogelijkheid tot bevoorrechte posities, van alle heerschappij en uitbuiting; dat is de sociale revolutie, die, door alles weg te vagen wat op aarde ongelijkheid schept, hen moraal zal bijbrengen door hen te dwingen hun geluk te zoeken in gelijkheid en solidariteit.

Anders is het met oprechte arbeiders gesteld. Onder oprechte arbeiders verstaan we al diegenen die werkelijk onder de last der arbeid gebukt gaan, al diegenen wier lot zo erbarmelijk en ellendig is, dat geen van hen, heel uitzonderlijke omstandigheden daargelaten, ook maar de gedachte kan koesteren *voor zichzelf* en alleen voor zichzelf onder de huidige economische verhoudingen een betere positie te verwerven, bijvoorbeeld door zelf baas of ambtenaar te worden. Natuurlijk rekenen we tot deze categorie ook de zeldzame en edelmoedige arbeiders, die, hoewel ze de mogelijkheid hebben zich individueel boven de arbeidersklasse te verheffen, deze mogelijkheid niet willen benutten en er eerder de voorkeur aan geven nog enige tijd de uitbuiting door de burgerij solidair met hun kamaraden in ellende te delen dan zelf uitbuiters te worden. Ze hoeven niet bekeerd te worden; ze zijn al zuivere socialisten.

We hebben het over de grote massa van de arbeiders, die, afgemat

door de dagelijkse arbeid, onwetend en ongelukkig zijn. Ze zijn ondanks de politieke en godsdienstige vooroordelen die men hen zelfs met gedeeltelijk succes heeft ingeprent, *socialisten zonder het te weten*; ze zijn door hun aard en door de dwang van hun eigen situatie serieuzer en oprechter socialistisch dan alle wetenschappelijke en burgerlijke socialisten bij elkaar. Ze zijn het door alle omstandigheden van hun materiële bestaan, door alle behoeften van hun wezen, terwijl de laatsten het alleen door hun geestelijke behoeften zijn; en in het werkelijke leven oefenen de lichamelijke behoeften altijd een veel sterkere kracht uit dan de geestelijke, omdat het denken hier, net als overal en altijd de uitdrukking van het bestaan, de weerspiegeling van zijn opeenvolgende ontwikkelingsfasen is, maar nooit zijn grondslag.

Wat de arbeiders missen, is niet de werkelijkheid, de werkelijke noodzakelijkheid der socialistische verlangens, maar alleen de socialistische gedachte. Wat elke arbeider diep in zijn hart verlangt: een volledig menselijk bestaan, wat materiële welvaart en geestelijke ontwikkeling betreft, gebaseerd op rechtsvaardigheid, dus op gelijkheid en vrijheid, zowel van het individu als van allen, in de arbeid, dat kan klaarblijkelijk in de huidige politieke en maatschappelijke wereld, die op de onrechtvaardigheid en de cynische uitbuiting van de arbeid der arbeidersmassa's gegrondvest is, niet worden verwezenlijkt. Daardoor is elke eerlijke arbeider noodzakelijkerwijs een socialistisch revolutionair, omdat zijn vrijheid allen verwezenlijkt kan worden door de omverwerping van al hetgene dat nu bestaat. Eén van beide, of deze onrechtvaardige organidatie met het gehele apparaat van onrechtvaardige wetten en bevoorrechte instellingen moet ten gronde gaan, of de arbeidersmassa's zullen tot eeuwigdurende slavernij verdoemd blijven.

Dat is socialistisch denken, en daarvan zijn de kiemen aanwezig in het gevoel van elke oprechte arbeider. Het doel moet dus zijn hem volledig bewust te maken van wat hijzelf wil, zijn geest dusdanig op te wekken, dat deze in overeenstemming is met zijn gevoel; want vanaf het ogenblik dat de gedachten van de arbeidersmassa's zich verheven hebben tot de hoogte van hun gevoel, zal hun wil vaststaan en hun macht onweerstaanbaar worden.

Wat belet nu nog de snellere ontwikkeling van dit heilzame denken in de schoot van de arbeidersmassa's? Hun onwetendheid en grotendeels de politieke en godsdienstige vooroordelen, waarmee de daarbij belanghebbende klassen zich tegenwoordig nog bezighouden om hun geweten en hun natuurlijke intelligentie te verduisteren. Hoe kan deze onwetendheid worden overwonnen, hoe zijn deze schadelijke vooroordelen uit te roeien? Is dat mogelijk door scholing en propaganda?

Dat zijn ongetwijfeld grote en mooie middelen. Maar voor de huidige situatie van de arbeidersmassa's zijn ze ontoereikend. De geïsoleerde arbeider is te zeer afgemat door het werk en de dagelijkse zorgen om veel tijd te kunnen besteden aan zijn scholing. En wie zou overigens deze propaganda moeten voeren? Zouden het die paar oprechte, uit de burgerij voortgekomen socialisten zijn, die ongetwijfeld van goede wil zijn, maar te gering in aantal om hun propaganda de nodige breedte te geven en die anderzijds door hun positie tot een geheel andere wereld behoren en niet de nodige aanhang hebben in de arbeiderswereld, waardoor ze het min of meer gerechtvaardigde wantrouwen jegens zich zouden opwekken?

"De bevrijding van de arbeiders moet het werk van de arbeiders zelf zijn," staat in de inleiding van onze algemene statuten. En het staat daar met het volste recht. Dat is de belangrijkste grondslag van onze grote associatie. Maar de arbeiderswereld is over het algemeen onwetend, de theorie ontbreekt nog volledig. Zo blijft er maar één weg over, die *van haar bevrijding door de praktijk*. Waaruit kan en moet deze praktijk bestaan?

Er is er maar één, die van de soldidaire strijd van de arbeiders tegen de ondernemers. Dat is de *organisatie en de federatie van weerstandskassen*.

(*L'Egalité*, nr. 30, 14 augustus 1869)

III

Als de Internationale zich aanvankelijk toegeeflijk toont jegens conservatieve en reactionaire opvattingen op politiek en godsdienstig gebied, opdat de arbeiders tot haar gelederen kunnen toetreden, gebeurt dat niet uit onverschilligheid tegenover die opvattingen. Men kan haar niet van onverschilligheid beschuldigen, omdat ze deze ideeën verafschuwt en met alle kracht afwijst, omdat elke reactionaire gedachte, zoals we al hebben aangetoond, het grondbeginsel van de Internationale zelf omverwerpt.

Deze toegeeflijkheid, we zeggen het nogmaals, getuigt van een verstandig beleid. Omdat ze precies weet dat elke echte arbeider socialist is door de innerlijke noodzakelijkheid van zijn ellendige toestand en dat zijn reactionaire gedachten, voorzover hij die heeft, alleen het gevolg zijn van zijn onwetendheid, rekent ze op de collectieve erva-

ring die hij in de schoot van de Internationale wel moet opdoen en vooral op de collectieve strijd van de arbeiders tegen de werkgevers, die hem van zijn reactionaire ideeën moeten bevrijden.

En inderdaad, zodra een arbeider gelooft in de mogelijkheid van een snelle radicale verandering van de economische situatie, zodra hij zich met zijn kameraden verenigt en serieus voor verkorting van arbeidstijd en loonsverhoging begint te strijden, kan men er zeker van zijn dat hij weldra al zijn hemelse vooroordelen zal opgeven en dat hij steeds meer de gewoonte begint te vertonen te rekenen op de collectieve macht van de arbeiders, waardoor hij vrijwillig zal afzien van hulp uit de hemel.

Zo zal het ook met zijn reactionaire politieke ideeën gaan. Ze zullen hun belangrijkste steunpunten verliezen al naar gelang het geweten van de arbeiders bevrijd zal zijn van godsdienstige druk. Aan de andere kant zal de zich steeds ontwikkelende en verder uitbreidende economische strijd hem langzamerhand op practische wijze en door de collectieve ervaring, die noodzakelijkerwijs altijd leerzaam en omvattender is dan een op zichzelf staande ervaring, leren wie zijn ware vijanden zijn, namelijk de bevoorrechte klassen, geestelijkheid, burgerij, adel en staat; want de staat bestaat alleen om alle voorrechten van deze klassen te beschermen en neemt noodzakelijkerwijs altijd stelling tegen het proletariaat.

De aldus in de strijd getreden arbeider zal uiteindelijk de onverzoenlijke tegenstelling wel moeten begrijpen, die tussen deze reactionaire steunpilaren en zijn dierbaarste menselijke belangen bestaat en als hij op dat punt is aangeland, zal hij niet nalaten zich als revolutionair socialist te beschouwen en als zodanig naar voren te treden.

Anders staat het met de burgerij. Al haar belangen zijn tegenstijdig aan een economische verandering van de maatschappij en omdat haar denkbeelden het eveneens zijn, of zoals men het tegenwoordig beleefd noemt, gematigd zijn, met hun hart en verstand die grote handeling der rechtvaardigheid en sociale bevrijding, die we de sociale revolutie noemen, afwijzen, dat betekent bang zijn voor de gelijktijdige politieke, sociale en economische gelijkheid, als ze diep in hun hart alleen voor zichzelf, voor hun klasse of voor hun kinderen ook maar één enkel voorrecht willen behouden, al is het ook maar het voorrecht der intelligentie, wat vele burgerlijke socialisten vandaag de dag doen, als ze niet alleen met alle logica van hun verstand, maar ook hartstochtelijk de tegenwoordige orde niet verafschuwen, dan kan men er zeker van zijn dat ze hun leven lang reactionairen, vijanden van de arbeidersklasse zullen blijven. Men moet hen buiten de Internationale houden.

Men moet hen op veilige afstand houden, want als men hen toelaat, zouden ze haar kunnen demoraliseren en van haar weg afbrengen. Er bestaat een onfeilbaar teken, waaraan de arbeiders kunnen zien of een bourgeois, die wil worden opgenomen in haar gelederen, vrijwillig en zonder een zweempje van huichelarij en zonder de minste bijbedoelingen naar hen toekomt. Dit teken ligt in de betrekkingen die hij nog onderhoudt met de burgerlijke wereld.

De tussen de arbeiders- en bourgeoiswereld bestaande tegenstelling neemt een steeds scherper karakter aan. Elk serieus, denkend mens, wiens gevoelens en verbeeldingskracht niet veranderd zijn door de vaak onbewuste invloed van zelfzuchtige sofisten, moet tegenwoordig begrijpen dat er tussen beide geen verzoening mogelijk is. De arbeiders verlangen naar gelijkheid en de burgerij wil de ongelijkheid in stand houden. Het is duidelijk dat de één de ander vernietigt. In die zin geeft ook de overgrote meerderheid van de burgerlijke kapitalisten en bezitters toe, althans diegenen die de moed hebben zich openlijk uit te spreken, wat ze willen en, als ze durven, maken ze met dezelfde openheid bekend dat ze bang zijn voor de tegenwoordige arbeidersbeweging. Dat zijn even vastbesloten als oprechte vijanden, we weten wie ze zijn en dat is maar goed ook.

Maar er is ook een andere categorie burgers, die niet beschikt over dezelfde openheid en moed. Als vijanden van de sociale liquidatie, die wij hartstochtelijk nastreven als grote handeling der rechtvaardigheid, als noodzakelijk uitgangspunt en onontbeerlijke basis voor een egalitaire en rationele organisatie van de maatschappij, als zulke vijanden willen ze, net als alle andere burgers, economische ongelijkheid behouden, de bron van alle verdere ongelijkheid en tegelijkertijd beweren ze dat ze net als wij de volledige bevrijding van de arbeid willen. Ze willen tegenover ons met een hartstocht, de meest reactionaire burger waardig, juist de oorzaak van de slavernij van het proletariaat in stand houden, ze willen een scheiding tussen arbeid en kapitaal, of onroerende goederen, die tegenwoordig door twee verschillende klassen vertegenwoordigd wordt en ondanks dat poseren ze als apostelen van de bevrijding van de arbeidersklasse van het juk van eigendom en kapitaal!

Vergissen ze zich of nemen ze de boel in de maling? Sommigen vergissen zich te goeder trouw, velen nemen de boel in de maling; bij de meesten is beide tegelijkertijd het geval. Ze behoren tot die categorie van radicale burgers en burgerlijke socialisten, die de *Vredes- en Vrijheidsliga* hebben gesticht (2). Is deze liga socialistisch? Van meet af aan en tijdens het eerste jaar van haar bestaan heeft ze het socialisme met

afschuw afgewezen, zoals we hebben gezien (3).

Vorig jaar heeft ze op haar congres te Bern triomfantelijk het beginsel van economische gelijkheid afgewezen. Tegenwoordig noemt ze zich socialistisch, nu ze haar einde voelt naderen en toch nog wat wil verder leven, omdat ze eindelijk begrijpt dat een politiek bestaan zonder het sociale vraagstuk niet mogelijk is; ze is burgerlijk-socialistisch geworden; dat betekent dat ze alle sociale vraagstukken op grond van economische ongelijkheid wil oplossen. Zij wil en moet kapitaal- en grondrente handhaven en daarbij beweert ze de arbeiders te bevrijden! Ze wil het zinloze een bestaan geven.

Waarom doet ze dat? Waarom neemt ze een even vruchteloze als onjuiste arbeid op zich? Het is niet moeilijk dat te begrijpen.

Een groot deel van de bourgeoise is de *alleenheerschappij* en het *militarisme* dat ze in 1848 zelf uit angst voor het proletariaat ingesteld heeft, beu. Denk maar eens aan de junidagen, die vooraf gingen aan de decemberdagen (4), denk maar eens aan de Nationale Vergadering, die na de junidagen unaniem één van de beroemdste en men kan zeggen heldhafstigste socialisten, Prouhdon (5), vervloekte en beledigde, de enige die de moed had deze razende kudde van conservatieve, liberale en radikale burgers de uitdaging van het socialisme in het gezicht te slingeren (6). En men mag niet vergeten dat er zich onder degenen die Proudhon beledigden, nog in leven zijnde burgers bevinden, die zich nu militanter dan ooit voordoen en met de stralenkans van de decembervervolgingen om zich heen sinds die tijd de martelaren van de vrijheid zijn geworden (7).

Er kan dus geen enkele twijfel over bestaan dat de gehele bourgeoisie, de radikale burgers inbegrepen, de eigenlijke scheppers zijn geweest van het caesaristische en militaire despotisme, waarover ze zich tegenwoordig beklagen. Nadat ze zich ervan bediend hadden tegen het proletariaat, zouden ze zich er nu graag van bevrijden. Niets is natuurlijker: dit regiem vernedert en ruïneert hen. Maar hoe moeten ze zich ervan bevrijden? Eens waren ze moedig en machtig, ze beschikten over veroveringsmacht. Maar nu zijn ze laf en gebrekkig, behept met de onmacht van een grijsaard. Ze kennen hun zwakte maar al te goed, ze voelen dat ze het alleen niet meer afkunnen. Ze hebben dus hulp nodig. Deze hulp kan alleen maar van het proletariaat komen: daarom moeten ze het proletariaat voor zich zien te winnen.

Maar hoe? Door beloften over politieke vrijheid en gelijkheid? Dat zijn leuzen die de arbeiders niet meer aanspreken. Ze hebben tot hun eigen schade en schande, op grond van bittere ervaringen, geleerd dat deze woorden op zich niets anders betekenen dan de voortzetting van

hun economische slavernij, die vaak erger wordt dan vroeger. Als je dus het hart van deze miljoenen slaven, die in ellende leven, in beroering wilt brengen, praat dan met hen over hun economische bevrijding. Er is geen arbeider meer die niet weet dat dit voor hem het enige serieuze en werkelijke grondbeginsel van alle andere bevrijdingen is. Men moet dus over economische maatschappijhervormingen met hem praten.

Welnu, zeiden de leden van de *Vredes- en Vrijheidsliga*, laten we erover praten en ons ook socialistisch noemen. Laten we hen economische en sociale hervormingen beloven, onder het voorbehoud echter, dat ze de fundamenten van de beschaving en de burgerlijke almacht respecteren: het individuele en erfelijke eigendom, de kapitaal- en grondrente. Laten we hen ervan proberen te overtuigen dat alleen onder deze voorwaarden, die ons overigens verzekeren van de heerschappij en de arbeiders van de slavernij, de arbeider bevrijd kan worden.

Laten we hen verder overreden, dat het voor de verwezenlijking van al deze sociale hervormingen nodig is eerst een goede politieke en uitsluitend politieke revolutie te maken, die in politiek opzicht net zo rood mag zijn als ze willen, met veel afgehakte hoofden als dat nodig mocht zijn, maar met het grootste respect voor het heilige eigendom, in één woord, een volledig Jacobijnse revolutie, die ons tot heersers van de situatie zou maken en als we dat eenmaal zijn, zullen we de arbeiders geven wat we kunnen en willen.

Dat is het onfeilbare teken waaraan de arbeiders een onoprechte socialist, een bourgeoissocialist kunnen herkennen: als hij, terwijl hij met jullie over revolutie, zo men wil sociale verandering, spreekt, jullie zegt dat de politieke verandering *vooraf moet gaan* aan de economische veranderingen, als hij ontkent dat ze tegelijkertijd moeten plaatsvinden of zelfs, dat een politieke revolutie iets anders moet zijn dan de onmiddellijke en directe doorvoering van de volledige en gehele sociale liquidatie, dan mogen jullie hem de rug toekeren, want dan is hij een domkop of een hypocriete uitbuiter.

(*L'Egalité*. nr. 31, 21 augustus 1869)

IV

De Internationale Arbeidersassociatie moet, om haar principe trouw te blijven en niet af te wijken van de enige weg die haar in de juiste richting kan voeren vóór alles oppassen voor twee soorten burgerlijke socialisten: de aanhangers van *de burgerlijke politiek, zelfs bourgeois-revolutionairen*, en degenen van de *burgerlijke samenwerking*, de zogenaamde *pragmatici*.

Laten we ons met de eersten bezighouden.

De economische bevrijding is, zoals we in het vorige nummer gezien hebben, het grondbeginsel van alle andere bevrijdingen. Met deze woorden hebben we de gehele politiek van de Internationale samengevat.

Inderdaad lezen we in de overwegingsgronden van onze algemene statuten de volgende verklaring: ''*Dat de onderwerping van de arbeid door het kapitaal de bron van elke politieke, morele en materiële slavermij* is en dat op deze gronden de bevrijding van de arbeiders het grote doel is, waaraan elke politieke beweging ondergeschikt gemaakt moet worden.''

Het spreekt vanzelf dat elke politieke beweging, die niet als *onmiddellijk* en *direct* doel de *definitieve* en *volledige* economische bevrijding van de arbeider heeft en die niet op heel besliste en duidelijke wijze het grondbeginsel van de *economische bevrijding* in haar vaandel heeft staan, dat wil zeggen de *volledige teruggave van het kapitaal aan de arbeid* of de *sociale liquidatie*, - dat elke dergelijke politieke beweging burgerlijk is en als zodanig buiten de Internationale gesloten moet worden.

Als gevolg daarvan moet zonder mededogen de politiek der burgerlijke democraten buitengesloten worden, die, als ze verklaren dat ''politieke vrijheid de *voor*waarde voor de economische bevrijding is,'' onder deze woorden niets anders verstaan dan dit: ''De politieke hervormingen of de politieke revolutie moet *voorafgaan* aan de economische hervormingen of de economische revolutie; de arbeiders moeten zich als gevolg daarvan verbinden met de min of meer radicale bourgeoisie om allereerst met hen het eerstgenoemde ten uitvoer te brengen, onder dit voorbehoud dat het laatste niet tegen hen wordt gebruikt.

We protesteren luid tegen deze noodlottige theorie, die er voor de arbeiders slechts toe kan leiden dat ze weer eens als werktuig tegen zichzelf gaan dienen en opnieuw aan de uitbuiting van de burgerij overge-

leverd worden.

Eerst politieke vrijheid veroveren, kan niets anders betekenen dan haar eerst *helemaal alleen veroveren*, terwijl tenminste enige tijd lang de economische en sociale betrekkingen in de huidige situatie gehandhaafd blijven, dat wil zeggen de grondbezitters en kapitalisten met hun brutale rijkdommen en de arbeiders met hun ellende.

Als deze vrijheid eenmaal veroverd is, zegt men, zal ze de arbeiders tot werktuig dienen bij de latere verovering van *gelijkheid* of economische *rechtvaardigheid*.

Vrijheid is in feite een indrukwekkend en machtig werktuig. Alles hangt er vanaf om te weten of de arbeiders er werkelijk gebruik van kunnen maken, of ze er werkelijk over zouden kunnen beschikken of dat het, wat tot nu toe altijd het geval is geweest, bedrieglijke schijn, fictie is?

Zou een arbeider in zijn tegenwoordige economische positie, waarin men van politieke vrijheid spreekt, niet met het refrein van een heel bekend liedje antwoorden: *Spreek niet over vrijheid, Armoede, dat is slavernij!* (8)

En men moet werkelijk van illusies houden om zich in te beelden dat een arbeider onder de economische en maatschappelijke verhoudingen van tegenwoordig volledig baat zou hebben bij politieke vrijheid, er serieus en werkelijk gebruik van zou kunnen maken. Daartoe ontbreken hem twee dingetjes: vrije tijd en de materiële middelen.

Hebben we dit overigens niet gezien in Frankrijk na de revolutie van 1848, die vanuit politiek oogpunt de meest radicale revolutie was die men zich maar wensen kan?

De Franse arbeiders waren zeker niet onverschillig of onintelligent en ondanks het meest uitgebreide kiesrecht moesten ze het handelen aan de bourgeoisie overlaten. Waarom? Omdat het hen ontbrak aan de materiële middelen die noodzakelijk zijn, opdat de politieke vrijheid verwezenlijkt kan worden, omdat ze anders slaven van een door honger afgedwongen arbeid gebleven zouden zijn, terwijl de radicale, liberale en zelfs conservatieve burgerij, de eerste als voormalige republikeinen, de anderen als nieuw bekeerde republikeinen, kwamen en gingen, vrij in- en uitgingen, spraken en samenzwoeren, de één dankzij zijn rente of winstgevende burgerlijke positie, de ander dankzij de staatsbegroting, die natuurlijk gehandhaafd en zelfs groter dan ooit gemaakt zou worden (9).

Men weet wat de gevolgen waren: eerst de junidagen, later, als noodzakelijk gevolg, de december dagen.

Maar, zal men zeggen, de arbeiders, die door eigen ervaring ver-

standiger zijn geworden, zullen geen burgers meer naar constitutionele of wetgevende vergaderingen sturen, ze zullen er eenvoudige arbeiders heensturen. Hoe arm ze ook zijn, toch zouden de arbeiders de onderhoudskosten voor hun afgevaardigden op kunnen brengen. Weet je wat daarvan het gevolg zou zijn? De arbeidersafgevaardigden, die in burgerlijke materiële omstandigheden en in een sfeer van burgerlijke politieke ideeën zouden worden gebracht, zouden ophouden echte arbeiders te zijn en om staatslieden te worden, zouden ze bourgeois worden en misschien nog meer dan de burgeois zelf. Want de mens maakt de omstandigheden niet, de omstandigheden maken juist de mens. En uit ervaring weten we dat de *bourgeoisarbeider* vaak niet minder egoïstisch is dan de burgerlijke uitbuiter, niet minder schadelijk voor de Internationale dan de burgerlijke socialist, niet minder verwaand en lachwekkend dan de geadelde burger.

Wat men ook doet en zegt, zolang de arbeider in zijn huidige positie verkeert, zal er voor hem geen politieke vrijheid zijn en degenen die hem uitnodigen de politieke vrijheden te veroveren, zonder eerst de brandende vragen van het socialisme ter sprake te brengen, zonder het woord uit te spreken dat de bourgeois doet verbleken: de *sociale liquidatie*, zeggen hem eenvoudigweg: ''Verover eerst de vrijheid voor ons, opdat wij er ons later tegen jullie van kunnen bedienen.''

Maar, zal men zeggen, deze burgers hebben oprechte bedoelingen en zijn te vertrouwen. Er bestaan geen goede bedoelingen en geen oprechtheid, die stand hielden tegen de uit de positie voortvloeiende invloeden en omdat we hebben gezegd dat de arbeiders die zichzelf in deze positie zouden manoeuvreren, zelf noodzakelijkerwijs bourgeois zouden worden, hoeveel te meer blijven de bourgeois het, die op hun post blijven.

Als een bourgeois, die geïnspireerd is door een sterk gevoel voor rechtvaardigheid, gelijkheid en menselijkheid, serieus wil meewerken aan de bevrijding van het proletariaat, dan moet hij in de eerste plaats alle politieke en maatschappelijke banden, alle geesteleijke en materiële banden, ook die der ijdelheid en van het hart, die hem aan de bourgeoisie binden, verbreken. Hij moet vóór alles begrijpen dat er tussen het proletariaat en deze klasse geen verzoening mogelijk is, die, omdat ze leeft van de uitbuiting van de ander, de natuurlijke vijand van de proletariër is.

Als hij de burgerlijke wereld definitief de rug heeft toegekeerd, laat hij dan naar ons toekomen om zich onder het vaandel van de arbeiders te rangschikken, waarop de woorden staan: ''Rechtvaardigheid, gelijkheid en vrijheid voor allen, afschaffing der klassen door de econo-

mische gelijkstelling voor allen. Sociale liquidatie." Dan zal hij welkom zijn.

Met betrekking tot de burgerlijke socialisten en burgerlijke arbeiders (10), die met ons praten over de verzoening tussen burgerlijke politiek en arbeiders-socialisme, hebben we maar één raad voor de arbeiders: keer hen de rug toe.

Daar de burgerlijke socialisten zich tegenwoordig bezighouden met de organisatie van een machtig arbeidersoptreden, *met het socialisme als lokmiddel*, voor de verovering van politieke vrijheid, een vrijheid die, zoals we daarnet gezien hebben, alleen nut heeft voor de bourgeoisie, daar de arbeidersmassa's, die inzicht hebben verworven in hun situatie, verlicht en geleid door het beginsel van de Internationale, zich werkelijk organiseren en beginnen een ware, niet nationale maar internationale macht te vormen die niet de zaken van de bourgeoisie maar haar eigen zaken wil behartigen en omdat zelfs voor de verwerkelijking van het ideaal van de burgerij volledige politieke vrijheid met republikeinse instellingen een revolutie noodzakelijk is en omdat elke revolutie alleen maar door de macht van het volk kan slagen, is het nodig dat deze macht ophoudt de kastanjes uit het vuur te halen en van nu af aan alleen dient voor het teweeg brengen van de overwinning van de volkszaak, de zaak van iedereen die werkt tegen iedereen die de arbeid uitbuit.

De Internationale Arbeidersassociatie zal, trouw aan haar beginsel, nooit een politieke beweging de helpende hand bieden, die niet tot onmiddellijk en direct doel *de volledige economische bevrijding van de arbeider* heeft, dat wil zeggen de afschaffing van de bourgeoisie als klasse, die economisch gescheiden is van de massa der bevolking, noch een revolutie die niet vanaf de eerste dag, vanaf het eerste uur de *sociale liquidatie* in haar vaandel schrijft.

Maar revoluties laten zich niet improviseren. Ze worden niet willekeurig gemaakt, niet door individuen en zelfs niet door de machtigste verenigingen. Onafhankelijk van alle wil en alle samenzweringen ontstaan ze steeds door de macht der dingen. Men kan haar zien aankomen, menigmaal haar nadering voorvoelen, maar nooit haar uitbarsting bespoedigen.

Overtuigd als we van de waarheid zijn, vragen we ons af: welke politiek moet de Internationale volgen tijdens deze min of meer lange periode die ons scheidt van deze vreselijke sociale revolutie die iedereen al voelt aankomen?

Afziende van alle nationale en locale politiek, zoals haar statuten voorschrijven, zal ze de arbeidersbeweging in alle landen een *feitelijk*

economisch karakter geven, doordat ze zich ten doel stelt: verkorting van arbeidstijd en verhoging van het loon en als middel: de *aaneensluiting van de arbeidersmassa's* en de vorming van *weerstandskassen*.

Ze zal propaganda maken voor haar grondbeginselen, want deze grondbeginselen die de zuiverste uitdrukking zijn van de gemeenschappelijke belangen van de arbeiders uit de gehele wereld, vormen de volledige levenskracht van de associatie. Ze zal deze propaganda op brede basis voeren, zonder rekening te houden met de gevoeligheden van de bourgeois, opdat elke arbeider uit de geestelijke en morele verlamming waarin men hem tracht te houden, naar voren treedt en de situatie begrijpt, opdat hij weet wat hij wil en onder welke voorwaarden hij zijn rechten als mens kan veroveren.

Ze zal een des te krachtigere en oprechtere propaganda over deze grondbeginselen voeren, naarmate we zelfs in de Internationale invloeden ondervinden die verachting voor deze grondbeginselen tentoon spreiden en ze als nutteloze theorie zouden willen kenschetsen en zich bezighouden met het weer terugvoeren van de arbeiders tot de politieke, economische en godsdienstige catechismus van de bourgeoisie.

Tenslotte zal ze zich uitbreiden en sterk organiseren over de grenzen van alle landen heen, opdat ze, als de revolutie door de macht der feiten uitgebroken is, een werkelijke macht is die weet wat ze doen moet en daardoor in staat is zich meester te maken van de revolutie en haar een voor het volk heilzame richting kan geven, een echte Internationale Associatie van arbeidersverbonden van alle landen, die in staat is deze voorbijgaande wereld van staten en bourgeois over te nemen.

We eindigen deze getrouwe beschouwing over de politiek van de Internationale met de weergave van de laatste paragraaf van de overwegingen van onze algemene statuten.

''De beweging die plaatsvindt onder de arbeiders van de in industrieel opzicht verst ontwikkelde landen doet nieuwe hoop ontstaan en geeft een plechtige vermaning niet in de oude fouten te vervallen.''

(*L'Egalité*. nr. 32, 28 augustus 1869)

(1)
Een door Pierre Coullery (1819-1903) uitgegeven orgaan. Coullery, een Zwitserse arts en stichter van de La Chaux-de-Fondssectie van de Internationale, werd veelvuldig bestreden door Bakoenin in *L'Egalité*. Op het congres van de Internationale in Brussel (1868) werd de gedachte over het collectieve eigendom aangenomen, waarmee Coullery zich niet kon verenigen. Mede door toedoen van Bakoenin hadden eind 1867 de secties van ''La Suisse Romande'' zich verenigd in de ''Romaanse Federatie'', wier orgaan *L'Egalité* heette. Zie voor enkele van Bakoenin's tegen Coullery gerichte artikelen bijvoorbeeld: *Gesammelte Werke*. Deel II. blz. 33-129. (RU)
(2)
Van 9 tot 12 september 1867 vond het stichtingscongres van de *Internationale Vredes- en Vrijheidsliga* te Genève plaats, dat door Bakoenin werd bijgewoond. Hij werd lid van het Centrale Comité, dat een beginselverklaring moest opstellen. Bakoenin schreef het in 1895 en dus niet door de *Liga* gepubliceerde en aanvaarde rapport: *Het revolutionaire vraagstuk. Federalisme, socialisme en anti-theologisme* (in: Oeuvres. Deel I). Op het *Liga*congres van Bern (september 1868) kwam het tot een breuk tussen de revolutionaire socialisten - onder wie Bakoenin - en burgerlijke pacifisten, waarna Bakoenin de *Liga* verliet en de *Internationale Alliantie der Socialistische Democratie* stichtte. (RU)
(3)
In de artikelenreeks *Les Endormeurs*, die in de maand ervoor in *L'Egalité* verscheen; het verschijnt hier als hoofdstuk X. (MN)
(4)
Juni 1848; december 1851. (MN)
(5)
Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) werd via aanvullende verkiezingen van 4 juni 1848 tot de Nationale Vergadering gekozen. Over zijn parlementaire activiteiten was hij allesbehalve te spreken, zoals blijkt uit zijn *Les Confessions d'un révolutionnaire pour servir à l'histoire de la Révolution de février* (*1849*). Duitse vertaling: Reinbek bei Hamburg, 1970 (RU)
(6)
Zitting van 31 juli 1848. Proudhon had een voorstel tot inkomstenbelasting ingediend en een op het wezen van het kapitalisme betrekking hebbend bericht van Thiers met een bekende rede beantwoord. Voor hem stemde alleen Greppo en ook deze stem moet op een vergissing van Greppo berust hebben; G. Lefrancais placht dit tenminste zo te vertellen. (MN)
(7)
De door de staatsgreep van december 1851 getroffen burgerlijke radicalen die toen weer kort daarna de Commune van Parijs in bloed smoorden. (MN)

(8)
Spreek niet over vrijheid, armoede is slavernij! (Van de vooral in de jaren veertig en 1848 actieve arbeidersdichter Pierre Lachambeaudie). (MN)
(9)
Bakoenin beleefde zelf deze eerste weken na de februaridagen van 1848 in Parijs en heeft ze in de zogenaamde *Biecht* (1851) zeer indrukwekkend geschilderd. (MN)
(10)
Hiermee werden, zoals J. Guillaume opmerkt, in het bijzonder bepaalde relatief goed gesitueerde Geneefse arbeiderscategoieën bedoeld, die in een later hoofdstuk van dit deel uitvoerig belicht worden. (MN)

Inwendig gefedereerd of niet, elke staat moet, om niet ten onder te gaan, proberen het machtigst te worden. Hij moet verzwelgen om niet verzwolgen te worden, veroveren om niet veroverd te worden, onderwerpen om niet onderworpen te worden, - want twee gelijksoortige machten die tegelijkertijd vreemd zijn aan elkaar, zouden niet kunnen samenwerken zonder elkaar te vernietigen.

De staat is dus de duidelijkste, de meest cynische en volledigste ontkenning van de mensheid. Hij verbreekt de universele solidariteit van alle mensen op aarde en verbindt zich alleen met een partij om er de rest mee te vernietigen, te veroveren en te onderwerpen. Hij verdedigt voor zijn bescherming alleen zijn eigen burgers, erkent de mensenrechten, de mensheid en de beschaving alleen binnen zijn eigen grenzen; daar hij geen enkel recht buiten zichzelf erkent, matigt hij zich logischerwijs de wreedste onmenselijkheid aan jegens alle buitenlandse volken die hij kan plunderen, uitroeien of naar willekeur onderwerpen. Als hij zich edelmoedig en menselijk tegenover hen toont, gebeurt dat nooit plichtshalve; want hij heeft in de eerste plaats alleen plichten tegenover zichzelf en vervolgens tegenover die leden die hem vrij gesticht hebben, die voortgaan hem vrij te stichten of, wat bijna hetzelfde is, wat op den duur altijd gebeurt, zijn onderdanen zijn geworden. Daar internationaal recht niet bestaat en *daar het nooit op een serieuze en werkelijke manier zou kunnen bestaan zonder zijn fundamenten, het absolute soevereiniteitsbeginsel van Staten te ondermijnen* - kan de staat geen plichten hebben tegenover vreemde volken. Als hij dus een overwonnen volk menselijk behandelt, als hij het maar half plundert en uitroeit en als hij het niet in de hoogste graad van slavernij onderwerpt, zal dat uit politieke overwegingen en misschien uit voorzichtigheid gebeuren of wel uit louter edelmoedigheid, maar nooit plichtshalve, - want hij heeft het absolute recht er naar willlekeur over te beschikken.

Deze flagrante ontkenning van de mensheid, die de eigenlijke essentie van de staat vormt, is vanuit de staat gezien de hoogste plicht en de grootste deugd: zij heet *patriotisme* en vormt de *volledige transcendente moraal* van de staat. We noemen het trancedente moraal, omdat ze gewoonlijk het niveau van de moraal en de menselijke rechtvaardigheid, gemeenschappelijk of persoonlijk, voorbij gaat en er daardoor het vaakst mee in tegenspraak is. Zijn naaste beledigen, onderdrukken, bestelen, plunderen, vermoorden of tot slaaf maken, wordt volgens de gebruikelijke menselijke moraal als een misdaad be-

schouwd. In het openbare leven daarentegen wordt dit alles, vanuit patriotisch oogpunt bezien, een plicht en een deugd wanneer het gedaan wordt ter meerdere glorie van de staat, om zijn macht in stand te houden of uit te breiden. En deze deugd, deze plicht zijn verplicht voor alle patriotische burgers; iedereen wordt geacht zich eraan te houden, niet alleen tegenover buitenlanders, maar tegenover zijn eigen medeburgers, leden, of, net als hij, staatsonderdanen, telkens wanneer het heil van de staat het eist.

Dit verklaart ons waarom vanaf het begin van de geschiedenis, dat wil zeggen vanaf de geboorte van de staten, de politieke wereld altijd is geweest en nog steeds is, het toneel van de grootste schurkachtigheid en roverij, - schurkachtigheid en roverij die bovendien ten zeerste gewaardeerd worden aangezien ze geeist worden door het patriotisme, de transcendente moraal en het hoogste staatsbelang. Dat verklaart ons waarom de gehele geschiedenis der antieke en moderne staten niets anders is dan een reeks weerzinwekkende misdaden; waarom koningen en ministers uit het heden en verleden, van alle tijden en alle landen: staatslieden, diplomaten, bureaucraten en krijgslieden, als men hen beoordeelt vanuit de eenvoudige moraal en menselijke rechtvaardigheid, honderd, duizend keer de galg of dwangarbeid hebben verdiend; want er is geen gruwelijkheid, geen wreedheid, geen heiligschennis, geen meineed, geen bedrog, geen schandelijke overeenkomst, geen cynische diefstal, geen schaamteloze plundering en geen smerig zaakje dat niet begaan is of niet dagelijks ondernomen wordt door staatsvertegenwoordigers, zonder enig ander excuus dan dit rekbare woord, dat tegelijkertijd zo gemakkelijk en verschrikkelijk is: *het staatsbelang*.

Een werkelijk verschrikkelijk woord; want het heeft meer mensen in de ambtelijke sfeer en regeringskringen verdorven en onteerd dan het christendom zelf. Zodra het uitgesproken wordt, zwijgt iedereen en houdt alles op: oprechtheid, eer, rechtvaardigheid, recht en mededogen houden op en daarmee de logica en het gezonde verstand; zwart wordt wit en wit wordt zwart, de menselijke afschuwelijkheid, de verraderlijkste lafhartigheid, de gruwelijkste misdaden worden verdienstelijke daden!

De grote Italiaanse politieke filosoof Macchiavelli was de eerste die dit woord uitsprak of die er tenminste zijn ware betekenis en enorme populariteit aan gegeven heeft die het nog tegenwoordig in de wereld van onze regeerders geniet. Als realistisch en positief denker heeft hij als eerste begrepen dat de grote en machtige staten alleen gesticht en in stand gehouden konden worden door misdaden, - door veel grote misdaden en een radicale minachting voor alles wat oprechtheid heet! Hij

heeft het met een verschrikkelijke openhartigheid geschreven, uitgelegd en bewezen. Een daar de gedachte aan menselijkheid in zijn tijd volledig genegeerd is geweest; daar de door de katholieke kerk gepredikte broederschap net als altijd niets anders is geweest dan een afschuwelijke ironie, die elk ogenblik gelogenstraft werd door de daden van de kerk zelf; daar in zijn tijd zelfs niemand bevroedde dat er zoiets bestond als volkenrecht, - volken zijn nooit anders beschouwd dan als een willoze en domme massa, als een soort staatsvlees, overgeleverd aan de willekeur der machthebbers en toegewijd aan eeuwige gehoorzaamheid; daar er dus absoluut niets boven de staat was, noch in Italië, noch elders - concludeerde Machiavelli met veel logica daaruit dat de staat het hoogste doel van het gehele menselijke bestaan was, dat men hem tot elke prijs moest dienen en dat het belang van de staat prevaleerde boven al het andere, moest een goede patriot voor geen enkele misdaad terugschrikken om hem te dienen. Hij raadt misdaad aan, hij beveelt het en maakt er een uitsluitende voorwaarde van voor zowel politiek begrip als werkelijk patriotisme. Of de staat monarchie of republiek heet, de misdaad voor zijn behoud zal altijd noodzakelijk zijn. Hij zal ongetwijfeld van richting en onderwerp veranderen, maar zijn aard zal hetzelfde blijven. Dat zal altijd een krachtige, permanente schending van rechtvaardigheid, mededogen en eerlijkheid, voor het heil van de staat zijn.

Ja, Macchiavelli heeft gelijk, we kunnen er niet aan twijfelen na een ervaring van drieënhalve eeuw die aan zijn ervaring is toegevoegd. Ja, de gehele geschiedenis vertelt het ons: terwijl de kleine staten alleen eerbaar zijn uit zwakte, houden de machtige staten zich alleen met misdaad staande. Alleen onze conclusie zal om een eenvoudige reden absoluut verschillend zijn. Wij zijn de zonen van de Revolutie en we hebben van haar de religie der menselijkheid geërfd, die we moeten grondvesten op de ruïnes der godsdienstige goddelijkheid: we geloven in mensenrechten, in de waardigheid en de noodzakelijke bevrijding van het menselijke ras; wij geloven in menselijke vrijheid en in menselijke broederschap die gebaseerd zijn op menselijke rechtvaardigheid. - Kortom, wij geloven in de overwinning der menselijkheid op aarde; maar deze overwinning, die we vurig wensen, die we dichterbij willen brengen met al onze verenigde krachten, is van nature de ontkenning van de misdaad, die niets anders is dan de ontkenning van menselijkheid, - kan alleen verwezenlijkt worden als de misdaad zal ophouden te zijn wat hij tegenwoordig min of meer overal is: *de politieke bestaansbasis van de door de staatsidee opgeslokte en gedomineerde landen.* - En aangezien voortaan bewezen is dat geen enkele

staat zou kunnen bestaan zonder misdaad te begaan of tenminste zonder erover te mijmeren en te denken, zelfs al belet zijn onmacht ze te begaan - komen we tegenwoordig tot de conclusie dat de *staten absoluut vernietigd moeten worden* of zo men wil, dat ze in die zin radicaal en volledig veranderd moeten worden, waardoor ze ophouden gecentraliseerde en van boven naar beneden georganiseerde macht te zijn, hetzij door geweld, hetzij op gezag van het één of andere beginsel; dat ze zich moeten reorganiseren, - met een absolute vrijheid voor alle partijen om zich al of niet te verenigen, waarbij elk de mogelijkheid heeft altijd een vereniging te verlaten waartoe hij eens vrijwillig is toegetreden - van beneden naar boven, overeenkomstig de werkelijke behoeften en natuurlijke neigingen van de partijen, door de vrije federatie van individuen en associaties, communes, districten, provincies en landen in menselijkheid.

Dat zijn de conclusies waartoe het onderzoek van zogenaamde vrije buitenlandse verslagen van de staat met andere staten ons noodzakelijkerwijs brengt. Later zullen we zien dat de staat die zich baseert op het goddelijk recht of op godsdienstige bekrachtiging op precies dezelfde resultaten uitkomt. Laten we nu de verslagen onderzoeken van de staat die gebaseerd is op de vrije overeenkomst jegens zijn eigen burgers of onderdanen.

Wij hebben gezien dat hij, door de overgrote meerderheid van het menselijk ras uit zijn midden te bannen door haar buiten wederzijdse verplichtingen en plichten betreffende moraal, rechtvaardigheid en recht te houden, de mensheid ontkent met dit grote woord: patriotisme, onrechtvaardigheid en wreedheid als hoogste plicht aan al zijn onderdanen oplegt. Hij beperkt, hij besnoeit, hij doodt de menselijkheid in hen, opdat ze ophouden mens te zijn, ze zijn niets meer dan burgers, - ofwel, wat juister is wat betreft de historische opeenvolging van feiten, opdat ze zich nooit verheffen boven de burger tot de hoogte van mens. - Bovendien hebben we gezien dat elke staat, om niet ten onder te gaan en verzwolgen te worden door buurstaten, naar almacht moet streven en als hij machtig geworden is, moet hij veroveren. Wie veroveren zegt, zegt overwonnen, onderworpen en tot slaaf gemaakte volken, in welke vorm of naam ook. Slavernij is dus een noodzakelijk gevolg van het bestaan van de staat.

Slavernij kan van vorm en naam veranderen - zijn aard blijft gelijk. Deze aard laat zich met deze woorden verklaren: *slaaf zijn, is gedwongen zijn te werken voor anderen, - zoals meester zijn het leven van de arbeid van anderen is*. In de Oudheid heetten de slaven net als tegenwoordig nog in Azië, Afrika en een deel van Amerika gewoonweg

slaven. In de Middeleeuwen kregen ze de naam horigen, tegenwoordig noemt men hen *loontrekkers*. De positie van deze laatsten is veel waardiger en minder zwaar dan die van de slaven, maar ze worden niet minder door honger gedreven alsmede door politieke en maatschappelijke instellingen om met heel hard werken de absolute of relatieve ledigheid van anderen te onderhouden. Als gevolg daarvan zijn ze slaven. En in het algemeen heeft geen enkele staat ooit buiten de dwangarbeid van de gesalarieerde massa's of slaven, als voornaamste en absoluut noodzakelijke grondslag voor de vrije tijd, de vrijheid en de beschaving van de politieke klasse, de *burgers*, gekund en zal het ooit kunnen. In dat opzicht vormen zelfs de Verenigde Staten van Noord-Amerika nog geen uitzondering.

Dat zijn de binnenlandse toestanden die voor de staat noodzakelijkerwijs voortvloeien uit zijn buitenlandse positie; dat wil zeggen uit zijn natuurlijke, permanente en onvermijdelijke vijandigheid jegens alle andere staten. Laten we nu bekijken welke situatie daaruit direct voortvloeit voor de burgers van de vrije overeenkomst, waardoor ze de staat vormen.

De staat heeft niet alleen de taak de veiligheid van zijn leden te garanderen tegen alle aanvallen van buitenaf, hij moet hen ook in het binnenland tegen elkaar beschermen en *ieder tegen zichzelf*. Want de staat - en dit vormt zijn karakteristiek en grondslag - elke staat veronderstelt net als elke theologie, dat de mens in wezen kwaadaardig en slecht is. Wij hebben gezien dat in datgene wat we nu onderzoeken, het *goede* alleen begint met de conclusie van het maatschappelijk contract en dat het als gevolg daarvan niets anders is dan het voortbrengsel ervan, - zijn eigenlijke inhoud. Het is niet het product van vrijheid. Integendeel, zolang als de mensen geïsoleerd blijven in hun absolute individualisme en van hun gehele natuurlijke vrijheid genieten, waarvan ze geen andere grenzen erkennen dan de feitelijke, niet die van het recht, volgen ze maar één wet, - die van hun natuurlijke egoïsme: ze beledigen elkaar, ze mishandelen elkaar, ze bestelen elkaar, ze vermoorden elkaar en verslinden elkaar, elk voorzover zijn intelligentie, zijn sluwheid en zijn materiële krachten het toelaten, zoals de staten tegenwoordig doen, wat we al opgemerkt hebben. -De menselijke vrijheid brengt dus niet het *goede* voort, maar het *kwade*, de mens is van nature slecht. Hoe is hij slecht geworden? Dat moet de theologie maar verklaren. Feit is dat de staat hem al bij zijn geboorte slecht vindt en de taak op zich neemt om hem goed te maken, dat wil zeggen hem te veranderen van natuurmens tot burger.

Naar aanleiding hiervan kan men opmerken dat aangezien de staat

het voortbrengsel van een vrije overeenkomst tussen mensen is en daar het goede het voortbrengsel van de staat is, daaruit voortvloeit dat hij het van de vrijheid is! Deze conclusie zou helemaal onjuist zijn. De staat is in deze theorie niet het product van vrijheid, maar daarentegen van vrijwillige opoffering en ontkenning van vrijheid. Natuurmensen die absoluut vrij zijn van *recht*, maar *feitelijk* blootgesteld zijn aan alle gevaren die elk ogenblik van hun leven hun veiligheid bedreigen, verloochenen, offeren een min of meer groot deel van hun vrijheid op om deze laatste veilig te stellen en te waarborgen en voorzover ze het aan hun veiligheid opgeofferd hebben, zijn ze burgers geworden, ze worden *staatsslaven*. We hebben dus gelijk door te beweren *dat vanuit het standpunt van de staat het goede niet geboren wordt uit vrijheid, maar daarentegen uit de ontkenning van vrijheid.*

Is het geen verwonderlijke zaak dat deze gelijkenis tussen de theologie - deze kerkwetenschap en de politiek - deze staatstheorie, dat deze twee schijnbaar zo tegenstrijdige gedachten - en feitelijke ordeningen elkaar ontmoeten in eenzelfde overtuiging: *die van de noodzakelijkheid de menselijke vrijheid op te offeren om de mensen te moraliseren en te veranderen, volgens de één - in heiligen, volgens de ander - in deugdzame burgers*. Wat ons betreft, wij verbazen ons er op geen enkele wijze over, omdat we ervan overtuigd zijn en verderop zullen we het proberen te bewijzen, dat politiek en theologie twee zusters zijn die dezelfde oorsprong hebben en onder verschillende namen hetzelfde doel nastreven; en elke staat is een aardse kerk, zoals elke kerk met zijn hemel, verblijfplaats van zielsgeluk en onsterflijke goden, op zijn beurt niets anders is dan een hemelse staat.

De staat gaat dus net als de kerk uit van de fundamentele veronderstelling dat de mensen door en door slecht zijn en dat ze, als ze overgeleverd zouden zijn aan hun natuurlijke vrijheid, ze elkaar zouden verscheuren en het afschuwelijkste schouwspel van chaos bieden, waar de sterkste de zwakste zou doodslaan of uitbuiten - precies het tegenovergestelde van wat tegenwoordig in onze modelstaat gebeurt, niet? Hij stelt als beginsel, dat er, om de openbare orde te handhaven, een hoger gezag nodig is; dat er, om de mensen te leiden en om hun kwade hartstochten te onderdrukken, een gids en een teugel nodig is; maar dat deze autoriteit een deugdzaam, natuurlijk begaafd mens moet zijn en, net als Mozes Lycurgus en Solon, wetgever van zijn volk - en dat deze gids en teugel de wijsheid en de beteugelende macht van de staat zullen zijn.

In naam der logica zouden we wel kunnen vitten op de wetgever, want in het stelsel dat we nu onderzoeken, gaat het niet om gezagsvoor-

schriften van de één of andere autoriteit, maar om een verbintenis die de vrije stichters van de staat onderling vrij zijn aangegaan. 'En aangezien deze stichters volgens het stelsel dat we nu bespreken niets meer of minder waren dan wilden, die tot dan toe in de grootst mogelijke natuurlijke vrijheid hadden geleefd, het verschil tussen goed en slecht niet konden kennen, zouden we ons kunnen afvragen met welk middel ze er plotseling toe gekomen zijn ze te onderscheiden en te scheiden? Het is waar dat men ons zal kunnen antwoorden dat, omdat ze aanvankelijk alleen hun wederzijdse overeenkomst sloten met het oog op hun gemeenschappelijke veiligheid, dat wat ze het *goede* noemden, dus niets anders was dan de enkele punten die vastgesteld waren in hun overeenkomst, zoals bijvoorbeeld: elkaar niet te doden, noch te beroven en elkaar te steunen tegen alle aanvallen van buitenaf; maar dat later een wetgever een deugdzaam, natuurlijk begaafd mens, die al geboren was temidden van een aldus gevormde associatie en er om zo te zeggen mee vergroeid was, de voorwaarden en de grondslag heeft kunnen verbreden, uitdiepen en daardoor de eerste morele en wettelijke voorschriften schiep.

HET MARXISME

We hebben al meermalen uiting gegeven aan onze diepe afkeer van de theorie van Lassalle en Marx, die de arbeiders zoal niet als laatste ideaal dan toch als het meest nabije hoofddoel *de stichting van een volksstaat* aanbeveelt, die volgens hun verklaringen niets anders zal zijn dan het ''tot heersende klasse verheven proletariaat''. Het is de vraag over wie het proletariaat zal moeten heersen als het heersende klasse geworden is? Zo zal bijvoorbeeld zeker de gewone boerenbevolking, die zoals bekend bij de marxisten geen sympathie geniet en die op de laagste trap van beschaving staat, door het stedelijke- en industriële proletariaat geregeerd worden; of, als men dit probleem vanuit nationaal standpunt benadert, dan zullen om dezelfde reden misschien de Slaven net zo slaafs en afhankelijk worden van het triomferende Duitse proletariaat als dit proletariaat van zijn eigen burgerij.

Zolang er een staat is, moet er ook heerschappij en als gevolg daarvan ook slavernij zijn; een staat zonder openlijke of verborgen slavernij is ondenkbaar - dat is de reden waarom we vijanden van de staat zijn.

Wat moet dat betekenen, het tot heersende klasse verheven proletariaat? Moet misschien het gehele proletariaat aan het hoofd van de regering staan? Er zijn ongeveer veertig miljoen Duitsers. Moeten alle veertig miljoen soms lid van de regering worden? Het gehele volk zal regeren en er zullen geen regeerders meer zijn. Dan zullen er geen regeringen, zal er geen staat zijn, want als er een staat is, zijn er ook geregeerden en slaven.

Dit dilemma in de theorie van de marxisten wordt op eenvoudige wijze opgelost. Onder volksregering verstaan ze de regering van het volk door een klein aantal vertegenwoordigers die door het volk gekozen worden. Het algemene en gelijke recht op verkiezing van zogenaamde volksvertegenwoordigers en de staatsregering voor het gehele volk - dit laatste woord van de marxisten is net als dat van de democratische school een leugen waarachter zich het despotisme van een heersende minderheid verbergt en het is des te gevaarlijker als het zich voor uitdrukking van de zogenaamde volkswil uitgeeft.

Zo komt men dus, vanuit welk standpunt men dit probleem ook bekijkt, altijd tot hetzelfde trieste resultaat: de beheersing van de overgrote meerderheid van de volksmassa door een bevoorrechte minderheid. Deze minderheid, zo zeggen de marxisten, zal echter uit arbeiders bestaan. Met uw verlof, uit *voormalige* arbeiders, die echter, nadat ze

nauwelijks volksvertegenwoordigers zijn geworden of in de regering zitten, ophouden arbeiders te zijn en veeleer vanuit de hoogte van de staat op de gehele wereld van de eenvoudige arbeiders beginnen neer te zien; en daardoor zullen ze al niet meer het volk maar zichzelf vertegenwoordigen en er aanspraak op maken het volk te regeren. Wie dat betwijfelt, kent de menselijke aard niet.

Deze uitverkorenen zijn dan echter vurig overtuigde en daarbij nog geleerde socialisten. - De woorden ''geleerde socialist'' en ''wetenschappelijk socialisme'', die men voortdurend tegenkomt in de werken en redevoeringen van de aanhangers van Lassalle en Marx, bewijzen alleen al dat de zogenaamde volksstaat niets ander zal zijn dan de uiterst despotische regering van de volksmassa's door een nieuwe en getalsmatig zeer kleine aristocratie van werkelijke of zogenaamde geleerden. Het volk is niet geleerd, dat wil zeggen dat het volkomen bevrijd zal zijn van de regeringszorg en volkomen ingesloten zal worden in de kudde der geregeerden. Een mooie bevrijding!

Deze tegenstrijdigheid voelen de marxisten; ze erkennen dat een regering van geleerden, die het beklemmendst, hatelijkst en verachtelijkst ter wereld is, ondanks alle democratische vormen een echte dictatuur zal zijn en ze troosten zich met de gedachte dat deze dictatuur alleen aan een bepaalde termijn gebonden en kort zal zijn. Ze zeggen dat hun enige zorg, hun enige doel zal zijn de bevolking te ontwikkelen en zowel economisch als politiek tot een dusdanig niveau te verheffen dat elke regering spoedig onnodig wordt en de staat, die elke politiek, dat is elk staatskarakter verloren zal hebben, vanzelf in een volledig vrije organisatie van economische belangen en gemeenten zal veranderen.

Dit is een openlijke tegenstrijdigheid. Als hun staat werkelijk een volksstaat moet zijn, waarom zou men hem dan moeten afschaffen en als zijn afschaffing noodzakelijk is voor de werkelijke bevrijding van het volk, hoe durven ze hem dan een volksstaat te noemen? Met onze polemiek tegen hen hebben we hen tot de bekentenis gebracht dat vrijheid of anarchie, dat wil zeggen de vrije organisatie van de arbeidersmassa's van onder naar boven, het laatste doel van de maatschappelijke ontwikkeling is en dat elke staat, hun volksstaat inbegrepen, een juk is, wat betekent dat hij aan de ene kant despotisme en aan de andere kant slavernij voortbrengt.

Ze beweren dat een dergelijk staatsjuk, een dictatuur, een onvermijdelijk en voorbijgaand middel voor de volledige bevrijding van het volk is: anarchie of vrijheid is het doel, staat of dictatuur - het middel. Voor de bevrijding van de volksmassa's is het dus eerst nodig hen te onderdrukken.

Tot nu toe zijn we in onze polemiek bij deze tegenstrijdigheid gestopt. Ze verzekeren dat alleen de dictatuur, natuurlijk die van hen, de vrijheid van het volk kan scheppen; wij daarentegen beweren dat een dictatuur geen ander doel kan hebben dan zich te vereeuwigen en dat ze in het volk dat het verdraagt alleen slavernij kan voortbrengen en voeden; vrijheid kan alleen door vrijheid tot stand worden gebracht, dat wil zeggen door een algemene volksopstand en door de vrije organisatie van de arbeidersmassa's van beneden naar boven.

In het tweede deel van dit boek zal deze vraag, waarom de volledige belangstelling van de geschiedenis van deze tijd draait, nog gedetailleerder en nader behandeld worden. Nu willen we de opmerkzaamheid van de lezer op het volgende zeer opmerkenswaardige en zich onvermijdelijk herhalend feit vestigen.

Terwijl de politiek-sociale theorie van de staatsvijandige socialisten of anarchisten noodzakelijkerwijs en direct tot een volledige breuk met alle regeringen, alle vormen van burgerlijke politiek leidt en geen andere uitweg kent dan de sociale revolutie, voert de tegenovergestelde theorie, de theorie van de staatscommunisten en het wetenschappelijke gezag haar aanhangers evenzo noodzakelijk en onder het voorwendsel van politieke tactiek tot blijvende intriges met regeringen en de verschillende burgerlijk-politieke partijen en raakt daarin verstrikt, dat wil zeggen die drukt haar meteen in de hoek van de reactie.

Dat, mijn beste vriend, zijn de grote lijnen van het totale programma voor de Russische volksrevolutie, die diep gegrift is in het historische instinct en de situatie van ons volk. Wie aan het hoofd van de volksbeweging wil staan, moet dit programma in zijn geheel aanvaarden en uitvoeren. Zij die het volk *hun* eigen programma willen opdringen, zullen ervoor boeten.

Als gevolg van zijn onwetendheid en verdeeldheid is het volk zelf - zoals we gezien hebben - niet in staat dit programma te formuleren, te systematiseren en zich in zijn naam te verenigen. Het volk heeft helpers nodig. Waar moeten deze helpers vandaan komen? In elke revolutie is dit vraagstuk het moeilijkst. Tot op heden waren de helpers in het gehele Westen afkomstig uit de bevoorrechte klassen en ze bleken bijna altijd de profiteurs ervan te zijn. In dat opzicht is Rusland gelukkiger dan het Westen. Er is in Rusland een enorm groot aantal ontwikkelde en weldenkende mensen, die tegelijkertijd verstoken zijn van elke baan, elke carrière en elke uitweg: tenminste driekwart van onze studenten bevindt zich tegenwoordig in deze situatie. De seminaristen, de kinderen van boeren en burgers, van lage ambtenaren en geruïneerde edelen... - maar waarom zouden we erover praten: u kent deze wereld veel beter dan ik. Als het volk het revolutionaire leger is, dan is daar dus de generale staf, het kostbare materiaal voor een geheime organisatie.

Maar deze wereld moet werkelijk georganiseerd en *gemoraliseerd* worden. Terwijl u het door uw stelsel bederft en er verraders van uzelf en uitbuiters van het volk in opleidt. Bedenk dat er in deze gehele wereld maar weinig moreel gevoel is, met uitzondering van een klein aantal ijzersterke en moreel hoogstaande mensen, die zich volgens Darwinistische wetten temidden van smerige onderdrukking en onmetelijke ellende ontwikkeld hebben. De eerbaren, dat wil zeggen zij die van het volk houden en zich ten behoeve van rechtvaardigheid tegen elke onrechtvaardigheid en ten gunste van de onderdrukten tegen alle onderdrukkers verzetten - de eerbaren doen dat alles dus alleen als gevolg van hun eigen situatie en niet bewust of opzettelijk. Kies uit deze wereld honderd mensen en plaats hen in een situatie die hen toestaat het volk uit te buiten en te onderdrukken en men kan er heel zeker van zijn dat ze het in alle rust zouden uitbuiten en onderdrukken. Daaruit volgt dat er maar weinig aangeboren deugdzaamheid in hen steekt. Men moet gebruik maken van hun rampzalige situatie, die hen tegen hun wil

eerbaar maakt, deze deugd in hen opwekken, opvoeden en versterken en door middel van een voortdurende propaganda en de macht der organisatie hartstochtelijk en bewust maken. Terwijl u precies het tegendeel doet; door het Jezuïtische stelsel na te volgen, doodt u in hen stelselmatig elk persoonlijk en menselijk gevoel, elk gevoel voor rechtvaardigheid - alsof gevoel en rechtvaardigheid onpersoonlijk zouden kunnen zijn -, u kweekt bij hen bedrog, wantrouwen, spionage en verraad aan, u rekent veel meer op uiterlijke dwang, waarmee u hen aan uzelf gebonden hebt, dan op hun innerlijke moed. Daaruit volgt dat wanneer de omstandigheden veranderen, als ze zich zouden realiseren dat de terreur van de staat sterker is dan de angst die u hen inboezemt, zij (dankzij de opvoeding die u hen hebt gegeven) uitstekende staatsdienaren en verklikkers zouden worden. Want, mijn beste vriend, het valt tegenwoordig niet te ontkennen dat de overgrote meerderheid van uw kameraden die in handen van de politie zijn gevallen, alles en iedereen hebben verraden zonder dat de autoriteiten bijzonder veel moeite hebben gedaan en *zonder dat ze gemarteld zijn*. Dit trieste feit moet u de ogen openen en u ertoe brengen uw systeem te veranderen als u tenminste nog in staat bent er veranderingen in aan te brengen.

Hoe kan deze wereld gemoraliseerd worden? Door hem openlijk en bewust op te wekken en door in zijn geest en hart de enige en alles verterende hartstocht voor de bevrijding van het gehele volk en de gehele mensheid te versterken. Dat is een nieuwe en de enige godsdienst die de kracht heeft waarmee men het gevoel kan opwekken en die een collectieve macht voor de redding kan scheppen. Dat moet in het vervolg de enige inhoud van ons programma zijn. Zijn onmiddellijke doel - de schepping van een geheime organisatie, een organisatie die tegelijkertijd een ondersteunende macht voor het volk moet zijn en een practische school voor de morele opvoering van zijn leden moet worden.

Maar laten we vóór alles het doel, de betekenis en de bedoeling van deze organisatie beginnen te definiëren. In mijn stelsel moet ze niet, zoals ik al verschillende malen vermeld heb, het revolutionaire leger zijn; er moet voor ons maar één revolutionair leger zijn: het volk; de organisatie moet alleen de generale staf van dit leger zijn, de organisator van de macht van het volk en niet van zichzelf, de tussenpersoon tussen het volksinstinct en de revolutionaire gedachte. En deze gedachte is alleen revolutionair, levend, werkelijk en authentiek voorzover ze de door de geschiedenis uitgewerkte volksinstincten uitdrukt en vertegenwoordigt. Proberen de volksmassa's *je eigen* gedachten op te dringen die vreemd zijn aan hun instincten,

betekent hen aan een nieuwe staat te willen onderwerpen. Daarom moet een organisatie die oprecht alleen de bevrijding van het volksleven wil, een programma aanvaarden dat de integrale uitdrukking van de volksaspiraties vormt. Het lijkt me dat het programma dat in het eerste nummer van *Narodnoe Delo* (1) uiteengezet is, volledig aan dit doel beantwoordt. Het legt het volk geen nieuwe voorschriften, ordeningen of levensvormen op, maar ontkent alleen zijn wil en het geeft een grote vrijheid aan zijn zelfbeschikking en aan zijn economische en sociale organisatie, die door hemzelf gecreëerd moet worden, van beneden naar boven en niet van boven naar beneden. De organisatie moet in alle eerlijkheid doordrongen zijn van het feit dat ze de dienaar, de helper en niet de meester of de leider van het volk is - dat in geen geval en onder geen enkel voorwendsel, zelfs niet onder het voorwendsel dat het goed is voor het volk.

De organisatie wacht een enorme taak: niet alleen de triomf van de volksrevolutie door de propaganda en de vereniging van de volkskrachten; niet alleen onophoudelijk de gehele bestaande economische, sociale en politieke ordening vernietigen door de kracht van deze revolutie; maar bovendien moet ze, wanneer ze de triomf van de revolutie meegemaakt heeft, de dag na de volksoverwinning de vestiging van elk staatsgezag over het volk, zelfs van een macht die schijnbaar het revolutionairst zou zijn, zelfs die van u, onmogelijk maken, omdat elke macht, hoe hij zich ook noemen mag, het volk onvermijdelijk onder een nieuwe vorm aan zijn vroegere slavernij zou onderwerpen. Daarom moet onze organisatie sterk en levensvatbaar genoeg zijn om de eerste overwinning van het volk te overleven en dat is helemaal niet eenvoudig; zij moet zo doordrongen zijn van haar beginsel, dat men mag hopen dat ze zelfs tijdens de revolutie zelf haar gedachten, haar karakter en haar strekking niet zal veranderen. En waaruit moet deze strekking bestaan? Wat zullen het belangrijkste doel en de belangrijkste taak van de organisatie zijn? *Het volk helpen over zijn eigen lot te beschikken op basis van absolute gelijkheid, volledige en veelvormige menselijke vrijheid, zonder de geringste inmenging van de één of andere macht, zelfs wanneer die tijdelijk of van voorbijgaande aard is, dat wil zeggen zonder tussenkomst van welke staat dan ook.*

Wij zijn de gezworen vijanden van elk *officieel gezag*, zelfs al is dat een uiterst revolutionair gezag; de vijanden van elke openlijk erkende dictatuur; wij zijn sociaal-revolutionaire anarchisten. Maar als wij anarchisten zijn, zult u zich afvragen, met welk recht en met welke middelen willen wij dan op het volk inwerken? Omdat we elk gezag

verwerpen, met welk gezag, of liever, met welke kracht zullen we dan de volksrevolutie leiden? *Door een onzichtbare kracht, die door niemand erkend is en zich aan niemand opdringt; door de collectieve kracht van onze organisatie, die des te krachtiger zal zijn naarmate ze onzichtbaarder en onherkenbaarder zal blijven, naarmate ze meer verstoken zal zijn van elke officiële erkenning.*

Stelt u zich voor temidden van de triomf van de spontane revolutie in Rusland. Met de staat is het gehele sociale en politieke stelsel vernietigd. Het gehele volk is in verzet gekomen en heeft alles gepakt wat het nodig heeft en alle handlangers en al diegenen die het kwaad hebben gedaan, verdreven. Er zouden geen wetten en geen gezag meer bestaan. De roerige oceaan heeft alle dammen ontmanteld. Deze gehele massa - het Russiche volk - die verre van homogeen te zijn, maar daarentegen buitengewoon verscheiden is en die zich over het onmetelijke gebied van het Russische rijk uitstrekt, is begonnen met leven en als eigen baas te handelen, op grond van wat ze werkelijk is en niet langer op grond van wat men haar beveelt te zijn en ze doet het overal op haar eigen manier: dat is de algemene anarchie. De modder die zich in enorme hoeveelheden heeft opgehoopt in de diepten van het volk, komt aan de oppervlakte; op diverse plaatsen verschijnt een groot aantal nieuwe, dappere, intelligente, onbeleefde en ambitieuze mensen die natuurlijk op hun eigen manier het vertrouwen van het volk proberen te winnen en het voor hun persoonlijk voordeel willen gebruiken. Deze mensen komen tegenover elkaar te staan, vechten en vernietigen elkaar. Het lijkt op een verschrikkelijke en hopeloze anarchie.

Maar stelt u zich voor dat zich temidden van deze algemene anarchie een geheime organisatie bevindt, die haar leden in kleine groepen over het gehele gebied van het rijk verspreid heeft en desalniettemin sterk verenigd is, geïnspireerd door één gemeenschappelijke gedachte, door één enkel doel en die overal - natuurlijk al naar gelang de omstandigheden - wordt ingeschakeld en overal volgens datzelfde plan handelt. Deze kleine groepen, die als zodanig onbekend zijn, beschikken over geen enkel officieel erkend gezag. Maar ze zijn sterk door hun gedachte, die het eigenlijke wezen van hun instincten, verlangens en behoeften van het volk uitdrukt; sterk door hun helder begrepen doel temidden van het merendeel der mensen, die zonder doel en zonder plan strijden; sterk door die hechte solidariteit, die alle in het geheim werkende groepen tot één organisch geheel verbindt; sterk tenslotte door de intelligentie en de energie van de leden die deze groepen vormen en erin geslaagd zijn rondom zich een kring van

mensen te vormen, die min of meer trouw zijn aan dezelfde gedachte en natuurlijk onder hun invloed staan - deze groepen, die niets voor zichzelf willen, noch voorrechten, noch eer, noch macht, zullen in staat zijn de leiding van de volksbeweging op zich te nemen tegen alle ambitieuze, onderling verdeelde en elkaar bestrijdende mensen en de beweging te brengen tot de zo volledig mogelijke verwezenlijking van het sociale en economische ideaal en tot de organisatie van de meest volledige volksvrijheid. Dat noem ik de *collectieve dictatuur* van de geheime organisatie.

Deze dictatuur is vrij van alle hebzucht, ijdelheid of eerzucht, omdat ze onpersoonlijk en onmerkbaar is en omdat ze noch voorrechten, noch eer, noch een officiële erkenning van macht verschaft aan de mensen die de groepen vormen of aan de groepen zelf. Zij bedreigt de vrijheid van het volk niet, omdat ze verstoken is van elk officieel karakter; zij vestigt zich niet als staatsgezag over het volk, omdat haar enige door haar programma omschreven doel bestaat uit het verwezenlijken van de meest volledige volksvrijheid.

Een dergelijke dictatuur is in het geheel niet strijdig aan een vrije ontwikkeling en aan het zelfbeschikkingsrecht van het volk, noch aan zijn organisatie van beneden naar boven, overeenkomstig zijn gebruiken en instincten, daar ze alleen op het volk inwerkt door de natuurlijke invloed van de leden, die verstoken zijn van elk gezag en die als een onzichtbaar net verspreid zijn over alle streken, districten en gemeenten en die, elk in zijn plaats en in gemeenschappelijke overeenstemming met de anderen, proberen de spontane revolutionaire volksbeweging te leiden volgens het gemeenschappelijke plan, dat vooraf overeengekomen en stevig vastgelegd is. Deze organisatie, of liever, dit plan voor de volksbevrijding, moet in de eerste plaats voldoende duidelijk en helder omschreven zijn wat betreft de essentiële beginselen en doeleinden, teneinde elke mogelijkheid van misverstanden en fouten van de kant van de leden die geroepen zullen worden voor de verwezenlijking ervan, uit te sluiten; in de tweede plaats moet ze breed en natuurlijk genoeg zijn om alle onvermijdelijke veranderingen, die het gevolg zijn van zich wijzigende omstandigheden, alle onregelmatige bewegingen, die voortvloeien uit de verscheidenheid van het volksleven te omvatten en in zich op te nemen.

(1)
Narodnoe Delo (de Volkszaak), een door Bakoenin en Nikolaj Zoekowsky uitgegeven blad - waarvan het eerste nummer verscheen op 1 september 1868 te Genève -, dat later in handen kwam van een ''marxistische'' groep. Doel van het blad was het voeren van een systematische propaganda voor Rusland. (RU)

GESCHRIFTEN VAN EN OVER MICHAEL BAKOENIN

Vooral de laatste jaren is er zoveel over Bakoenin verschenen, dat een opsomming een heel boekwerk zou beslaan. De stand van zaken tot 1976 wordt gegeven door:

A. Lehning — Inleiding bij: M. Dragomanow (ed.) -Michail Ba-Kunins Sozialpolitischer Briefwechsel mit Alexander Iw. Herzen und Ogarjow (1895). Berlijn, 1977.

De beste biografie is ongetwijfeld:

M. Nettlau — The life of Michael Bakounine. Michael Bakunin. Eine Biographie. 3 delen. Londen, 1896-1900. Helaas niet in druk verschenen, maar te raadplegen op het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam.

Andere biografieën zijn:

E.H. Carr — Michael Bakunin (1937). Londen, 1937.

A.L. Constandse — Michael Bakoenin. Russisch rebel (1948). Groningen, 1978.

Jeanne-Marie — Bakounine, une vie d'homme. Genève, 1976.

H.E. Kaminsky — Michel Bakounine. La vie d'un révolutionnaire (1938). Parijs, 1971.

A. Masters — Bakunin. The father of anarchism. Londen, 1974.

J.F. Wittkop — Michail A. Bakunin in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Reinbek bei Hamburg, 1974.

Deelstudies of werken en artikelen waarin bepaalde aspecten van het leven en werk van Bakoenin ter sprake worden gebracht, zijn:

H. Arvon — Bakounine absolu et révolution. Parijs, 1972.

P. Avrich — The Russian anarchists (1976). New York, 1978.

P. Avrich — Bakunin & Nechaev. Londen, 1974.

J. Barrué — Bakounine et Netchaiev. Trois études sur Bakounine. Parijs, 1971. In hetzelfde jaar met Frits Brupbacher's *Michel Bakounine ou le démon de la révolte* in één band samengevoegd.

I. Berlin — Herzen and Bakunin on individual liberty (1955). in: Russian thinkers. Harmondsworth, 1978.

F. Brupbacher	Marx und Bakunin. Ein Beitrag zur Geschichte der Internationalen Arbeitersassoziation (1913). Berlijn, 1976.
R. Cannac	Aux sources de la révolution russe. Netchaiev. Du nihilisme au terrorisme. Parijs, 1961.
M. Confino	Violence dans la violence. Le débat Bakounine-Necaev. Parijs, 1973.
M. Confino (ed.)	Daughter of a revolutionary. Natalie Herzen and the Bakunin-Nechayev circle. Londen, 1974.
J. Guillaume	L'Internationale. Documents et souvenirs (1864-1876). 4 delen. Parijs, 1905-1910.
B.H. Hepner	Bakounine et le panslavisme révolutionnaire. Cinq essays sur l'histoire des idées en Russie et en Europe. Parijs, 1950.
E. Lampert	Studies in rebellion (on Vissarion Belinsky, Mikhail Bakunin, Alexander Herzen). Londen, 1957.
A. Lehning	From Buanarroti to Bakunin. Studies in international socialism. Leiden, 1970.
A. Lehning	Michel Bakounine, théorie et pratique du fédéralisme anti-étatique en 1870-1871. in: *International Review of Social History*. nr. 1-2, 1972.
J.M. Meijer	Knowledge and revolution. The Russian colony in Zuerich (1870-1873). A. contribution to the study of Russian populism. Assen, 1955.
M. Nettlau	Geschichte der Anarchie (1925, 1927, 1931. 3 delen). Bremen, z.j. (1978?). Het is ondoenlijk hier alle boeken en artikelen op te noemen die Nettlau aan Bakoenin heeft gewijd.
J. Pfitzner	Bakuninstudien. Quellen und Forschungen aus den Gebiete der Geschichte (1932). Berlijn, 1977.
P. Scheibert	Von Bakunin zu Lenin. Geschichte der russischen revolutionären Ideologien, 1840-1895. Deel I: Die Formung des radikalen Denkens in der Auseinandersetzung mit deutschem Idealusmus und Französischem Bürgertum. Leiden, 1956.
A. Thun	Die Geschiche der revolutionären Bewegungen in Russland (1883). Leipzig, 1971.
V. Varlamov	Bakunin and the Russian Jacobins and Blanquists (z.j.). in: C.E. Black (ed.)-Rewriting Russian history. Soviet interpretations of Russia's past.

	New York, 1962.
F. Venturi	Roots of revolution. A. history of the populist and socialist movements in nineteenth century Russia (1952). New York, 1973.

Ook aan bloemlezingen geen gebrek:

H. Arvon	Michel Bakounine ou la vie contre la science. Parijs, 1966.
R.Beer	Michael Bakunin. Philosophie der Tat. Auswahl aus seinem Werk. Keulen, 1968.
S. Dolgoff	Bakunin on anarchy (1971). Montreal, 1980.
S. Hillmann	Gott und der Staat und andere Schriften. Reinbek bei Hamburg, 1969.
A. Lehning	Michael Bakunin. Selected writings (1973). New York, 1974.
G. Leval	La pensée constructive de Bakounine. Parijs, 1976.
G.P. Maximoff	The political philosophy of Bakunin: scientific anarchism (1953). New York, 1964.
F. Munoz	La Liberté. Parijs, 1965.
E. Pyziur	The doctrine of anarchism of Michael A. Bakunin (1955). Chicago, 1968.
F. Rude	De la guerre à la Commune. Textes de 1879-1871. Parijs, 1972.
H. Stuke	Michail Bakunin. Staatlichkeit und Anarchie und andere Schriften. Frankfurt/M/Berlijn/Wenen, 1972.

Vanaf 1961 verschijnen onder redactie van Arthur Lehning bij ''Brill'' te Leiden de *Archives Bakounine*, waarvan tot op heden zes delen (in zeven banden) verschenen zijn. Door ''Champ libre'' te Parijs worden van de *Archives* vanaf 1973 goedkope herdrukken uitgebracht onder de titel: *Oeuvres Complètes* (zes banden). Van *Michel Bakounine. Oeuvres* (Parijs, 1895-1913. 6 delen) is bij mijn weten alleen deel I herdrukt door ''Stock'' te Parijs (1972). In 1975 herdrukte ''Karin Kramer'' te Berlijn Bakoenin's *Gesammelte Werke* (Berlijn, 1921-1924. 3 delen).

In het Nederlands verschenen:

Nagelaten werken. Amsterdam, 1899. (Deel I van *Michel Bakounine.*

Oeuvres].
Michael Bakoenin's Biecht uit de Peter en Pauls vesting aan tsaar Nikolaas I. Amsterdam, 1976.
God en de staat. Amsterdam, 1978.
Brief aan een Fransman. De revolutionaire situatie in Frankrijk in 1870. Baarn, 1979.
De reactie in Duitsland. in: Over Buonarroti, internationale avant-gardes, Max Nettlau en het verzamelen van boeken, anarchistische ministers, de algebra van de revolutie, schilders en schrijvers. Voor Arthur Lehning. Baarn, 1979.

A. Lehning	(ed.)-Bakoenin over anarchisme, staat en diktatuur (1970). Amsterdam, 1976.
A. Lehning	(ed.)-Bakoenin. Een biografie in tijdsdocumenten (1976). Baarn, 1977.
A. Lehning	Het Genootschap of de Revolutionaire Internationale Broederschap (1865). in: *De Vrije Socialist*, zomerspecial, 1975.

In het Nederlands is onder meer geschreven over Bakoenin door:

Tijdschrift *De As*	Michael Bakoenin. nr. 21/22, mei/augustus 1976.
P. Avrich	Bakoenin en Kropotkin, in: *Spiegel Historiael*, nr. 11, november 1979.
A.L. Constandse	Bakoenin, de wilde storm. in: Bevrijding door verachting. Amsterdam, 1976.
A.L. Constandse	Michael Bakoenin, tegen God en de Staat. in: *De Nieuwe Linie*, 30 juni 1976.
V. Dave	Michel Bakoenine en Karl Marx (De geschiedenis van een laster-kampagne) (1900). Amsterdam, 1900.
F. Domela Nieuwenhuis	De geschiedenis van het socialisme. 3 delen. Amsterdam, z.j.
A. Lehning	Bakoenin. in: F. Boenders (ed.)-De volle vrijheid. Ideologie en geschiedenis van het anarchisme. Brussel /Den Haag, 1976.
A. Lehning	Bakoenin. in: Cyclus anarchisme. Studium generale. Katholieke Hogeschool in Tilburg. november 1975-februari 1976.
A. Lehning	Bakoenin en de Internationale. in: *Grondslagen*. nr. 5/6, Amsterdam. 1978.
H.P.G. Quack	De socialisten. Personen en stelsels (1875-1897. 4 delen). Baarn, 1977. 6 delen.

UITGAVEN VAN PAMFLET

A-2 *Anarchisme van de Daad* Anton Constandse
192 blz *f* 21,50

A-3 *Michael Bakoenin* Anton Constandse
280 blz *f* 26,50 (Derde druk)
Biografie van de grondlegger van het kollektivistische anarchisme

B-2 *Als op ons geschoten wordt* Boudewijn Chorus
160 blz *f* 24,50 (Derde druk)
Voorgeschiedenis en ontstaan van de RAF, de RZ en de Beweging van de 2e Juni

B-6 *De colonne eenmaal in beweging* Boudewijn Chorus, Heikelien Verrijn Stuart en Stan van Houcke
132 blz *f* 7,50 (Tweede druk)
Oproerpolitie in Nederland

H-0 *Anarchief-reeks* Ruud Uittenhout (red.)
Jaarabonnement op de H-reeks 'Anarchief'. Per jaar vier teksten. Elke brochure vormt een beknopte inleiding in het denken en handelen van een bekende anarchist. Met een korte levensbeschrijving, belangrijke fragmenten uit publikaties en een literatuurlijst. Geplande volgorde van verschijning: Bakoenin (februari 1985), Kropotkin (mei 1985), Proudhon (september 1985), Landauer (november 1985), Most (februari 1986), Tucker (mei 1986), Tolstoi, Mühsam, Goldman, Malatesta etc.
Gem. 48 blz 4 x per jaar. *f* 17,50

H-1 *Michael Bakoenin* Ruud Uittenhout (red.)
Anarchief nr. 1 (februari 1985)
48 blz *f* 5,50

H-2 *Peter Kropotkin* Ruud Uittenhout (red.)
Anarchief nr. 2 (mei 1985)
± 48 blz *f* 5,50

H-3 *Pierre-Joseph Proudhon* Ruud Uittenhout (red.)
Anarchief nr. 3 (september 1985)
± 48 blz *f* 5,50

H-4 *Gustav Landauer* Ruud Uittenhout (red.)
Anarchief nr. 4 (november 1985)
± 48 blz *f* 5,50

H-5 *Johann Most*
Anarchief nr. 5 (februari 1986)
± 48 blz *f* 5,50

R-8 Platform Revolutionaire Anarchisten
Anarchisties program van de Dielo Trouda-groep
(Nestor Machno, P. Archinow, I. Mett e.a.)
36 blz *f*3,50

Deze uitgaven zijn behalve via de linkse boekhandel ook rechtstreeks te bestellen. Dit kan alleen door vooruitbetaling, liefst per giro. Tel de bedragen van de gewenste titels op en vul het totaalbedrag in op de girokaart [de bovenstaande prijzen zijn inkl. verzendkosten]. Geef de bestelkodes aan, bijvoorbeeld 1 x A-2 en H-0. Binnen twee weken na ontvangst van de betaling sturen wij het bestelde naar het op de kaart vermelde adres.

Stichting Pamflet, Postbus 1402, 5200 BL Den Bosch
Giro 25 53 850

Inhoud

Michael Bakoenin (1814-1876) is de grondlegger van het kollektivistische anarchisme. Meer nog dan zijn geschriften hebben zijn aandeel in tal van revoluties en zijn optreden in de Eerste Internationale tegenover de dogmatische en autoritaire marxisten hem tot belichaming van het anarchisme gemaakt.

Uitgeverij
Pamflet

5,50